

OPINNÄYTETYÖ

Oppia toiminnallisuuden kautta

Kuvaus toiminta-alueittain järjestettävästä opetuksesta

Karoliina Repo

Tulkki (AMK), tulkkauksen ja kommunikatio-ohjaus
(240 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
11/2023

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Tulkki (AMK), tulkkaus ja kommunikaatio-ohjaus

Tekijä: Karoliina Repo

Opinnäytetyön nimi: Oppia toiminnallisuuden kautta - Kuvaus toiminta-alueittain järjestettävästä opetuksesta

Sivumäärä: 42 ja 17 liitesivua

Työn ohjaaja: Lehtori Sirpa Lyytinen

Työn tilaaja: Ruusutorpan koulu, Espoon kaupunki

Erityisen tuen päätöksen saaneet vaikeimmin kehitysvammaiset lapset ja nuoret opiskelevat toiminta-alueittain järjestettävässä opetuksessa. Erityistä tukea annetaan oppilaille, joiden kasvun, kehityksen ja oppimisen tavoite ei toteudu riittävästi muuten. Valtakunnallisesti toiminta-alueittain opiskelevia oppilaita on perusopetuksessa noin 2100 (Rämä 2022,4). Toiminta-alueittain järjestettävä opetus (lyh. TA-opetus) koostuu viidestä oppimisen osa-alueesta. Opetettavat osa-alueet ovat, motoriset, kognitiiviset, päivittäiset ja sosiaaliset taidot sekä kieli- ja kommunikaatiotaidot.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa selkeä ja visuaalinen lisäperehdytysmateriaali toiminta-alueittain opetuksesta Ruusutorpan uusille työntekijöille suunnattuun perehdytyskansioon. Opinnäytetyön tilaajana toimi Ruusutorpan koulu Espoossa. Opinnäytetyön produktiin, eli lisäperehdytysmateriaaliin ja raporttiin on kerätty tietoa Espoon perusopetuksen opetussuunnitelmasta (2014), vammaisalan ja erityisopetuksen kirjallisuudesta sekä erityisluokan opettajille suunnatusta ryhmäkeskustelusta. Ryhmäkeskustelun sisällöstä on kerätty ammattikunnan hiljaista tietoa opetuksen toteutumisen menetelmistä ja käytänteistä. Ryhmäkeskustelun aineistosta on analyysin kautta nostettu ydinkohtia lisäperehdytysmateriaaliin. Ryhmäkeskustelu on litteroitu, arvioitu laadullisella menetelmällä ja analysoitu teemoittelun kautta.

TA-opetuksen luokassa on kuusi oppilasta, erityisluokanopettaja ja viisi erityiskoulunkäynninohjaajaa. Oppilaan oppimisen tavoitteita tukee lähiaikuisten tuki ja yhteinen näkemys opetuksen ja oppimisen tavoitteista. Oppiminen tapahtuu vaihtuvissa toimintaympäristöissä toiminnallisuuden kautta. Oppilaan oppimisen kannalta on merkityksellistä kuntouttava työote ja että hänelle annetaan aikaa selviytyä mahdollisimman itsenäisesti erilaisissa toimitissa koulupäivän aikana. Oppiminen lähikehityksen vyöhykkeellä estyy jos oppilaille ei anneta tilaa ja aikaa selviytyä toimista mahdollisimman itsenäisesti. Kieli on avain yhteisöllisyyteen. Ekologisen ja sosiokulttuurisen näkökulman mukaan kielenoppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, ihmissuhteissa ja toiminnassa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa (Aro 2013, 14). Opinnäytetyössä on nostettu esiin kielen- ja kommunikaation merkitys sekä suhde neljään muuhun oppimisen osa-alueeseen.

Asiasanat: Kehitysvammaisuus, toiminta-alueittain järjestettävä opetus, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences

Degree Programme in Interpreting, Interpreting, and guidance on communication, Bachelor's Degree

Author: Karoliina Repo

Title: Learning by doing- Teaching by activity areas

Number of Pages: 42 and 17 attachment pages

Supervisor: Sirpa Lyytinen

Commissioned by: Ruusutorppa school, City of Espoo

Children and young people with the most severe intellectual disabilities and who have received a decision on special support, study in education organised by activity areas. Special support is provided to pupils whose goal of growth, development and learning is not sufficiently achieved otherwise. In Finland there are approximately 2100 pupils studying in activity area teaching in basic education in Finland.

Teaching organised by activity areas consists of five areas of learning. The areas taught are, motor, cognitive, daily and social skills, as well as language and communication skills.

The aim of this thesis is to produce clear and visual guide about teaching in activity areas for new employees at Ruusutorppa elementary school. This thesis was commissioned by Ruusutorppa elementary school in Espoo.

Information has been retrieved for the guide and report from the curriculum of basic education in Espoo (2014), literature in the field of disability and special education, and group discussion aimed at teachers who work in special education classes. The purpose of the group discussion was to collect knowledge of the methods and practices of teaching and get some core issues from the discussion to the guide. The group discussion has been transcribed, evaluated using a qualitative method and analysed through themes that have emerged from the discussion.

There are six pupils, a special education teacher and five special education counsellors in the class of teaching by activity areas. The pupil learning goals are supported by adults and their shared view of the pupil teaching and learning. Learning takes place in changing operating environments through functionality. From the pupil's point of view, it is important that the adults have rehabilitative approach to work and that they are given time to cope as independently as possible in various activities during the school day. The thesis highlights the importance of language and communication learning, as well as its relationship to four other areas of learning.

Keywords: teaching by activity areas, intellectual disability, AAC

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	6
2	TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ	8
	2.1 HOJKS ja yhteistyön merkitys	8
	2.2 Opetukseen varatut resurssit, ammattinimikkeet ja rekrytointi	8
3	TIETOPERUSTA.....	10
	3.1 Opetuksen osa-alueet nivoutuvat kokonaisuudeksi	10
	3.2 Kieli ja kommunikaatio	12
	3.3 Kommunikointia tukevat ja korvaavat menetelmät	13
4	TOIMINNALLISUUS	15
	4.1 Oppiminen tapahtuu lähikehityksen vyöhykkeellä.....	15
	4.2 Ekologinen ja sosiokulttuurinen kielenoppiminen	17
5	OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄT	19
	5.1 Aineistonhankintamenetelmät	19
	5.2 Ryhmäkeskustelun toteutus	21
6	RYHMÄKESKUSTELUN ANALYYSI.....	23
7	TULOKSET JA YHTEENVETO	25
	7.1 LOVIT® muistisääntö nousi osaksi perehdytysmateriaalia	25
	7.2 Oman tahdon ilmaisu	27
	7.3 Kommunikointimenetelmät opetuksessa	27
	7.4 Kommunikaatiokansio ja kuvat opetuksessa	28
	7.5 Motivaatio, vuorovaikutus ja oppiminen	29

7.6 Oppimisen havainnointi ja keinot	30
7.7 Erityiskoulunkäynninohjaajan merkitys opettajan näkökulmasta	32
8 PRODUKTIN MUOTO, SISÄLTÖ JA TOTEUTUS	33
9 POHDINTA.....	35
LÄHTEET	39
LIITTEET.....	43

1 JOHDANTO

Vuoden 2021 esteetön teko -palkinto myönnettiin Espoon erityisluokille, erityisesti TAO-luokille ja heidän opettajilleen sekä muulle henkilökunnalle (Espoo 2021). Vuoden 2021 kilpailun teemana oli ”Vammaiset henkilöt näkyviksi!”. TAO-luokilla tarkoitetaan toiminta-alueittain järjestettyä opetusta. Yksi palkinnon vastaanottajista oli opetuksen tuen päällikkö Miia Loisa-Turunen. Hänen toteamuksensa tiivistää tämän opinnäytetyön produktin tavoitteen. ”Espoossa on monia erilaisia opetuksen järjestämistapoja, joissa on omat erityisosaamisalueensa. Myös vaativan erityisen tuen oppilailla on Suomessa oikeus käydä koulua ja saada opetusta, kehittyä ja oppia uusia asioita ja taitoja ”(mt.).

Opinnäytetyöni on toiminallinen opinnäytetyö. Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjeistämistä tai järjestämistä (Vilkka, Airaksinen 2003, 9). Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa visuaalinen, selkeä lisäperehdytysopas uusille erityiskoulunkäynninohjaajille ja sijaisille opetuksesta toiminta-alueittain. Toiminta-alueittain järjestettävä opetus koostuu viidestä oppimisen osa-alueesta. Opetettavat toiminta-alueet ovat motoriset taidot, kognitiiviset taidot, päivittäiset taidot, sosiaaliset taidot sekä kieli- ja kommunikaatiotaidot.

Erityistä tukea saava oppilas opiskelee joko oppiaineittain tai toiminta-alueittain (Espoon kaupungin suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelma 2014, 82). Jatkossa viitatessani tekstissä Espoon kaupungin suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelmaan lyhennän sen muotoon ”Espoon ops, 2014”. Erityistä tukea annetaan niille oppilaille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muuten. TAO-luokilla tarkoitetaan toiminta-alueittain järjestettävää opetusta autistisille tai vaikeimmin kehitysvammaisille lapsille. Erityisen tuen päätöksen saaneelle oppilaalle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) johon kirjataan oppilaan yksilölliset tavoitteet ja keskeiset sisällöt toiminta-alueittain (mt., 89).

Nykyinen Ruusutorpan erityiskoulunkäynninohjaajille suunnattu perehdytyskansio listaa erityiskoulunkäynninohjaajan päiväkohtaiset työtehtävät. Perehdytyskansion sisältö ei kuitenkaan avaa perusteita koulupäivän mittaan toteutettaville toiminnoille, jotka perustuvat opetussuunnitelmaan ja oppilaan henkilökohtaisiin tavoitteisiin. Sijaisten ja uusien erityiskoulunkäynninohjaajien perehdytysmateriaalista puuttuu toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen kuvaus.

Opetuksen kuvauksen tavoitteena on lisätä tietoa siitä, että kehitysvammaisten oppilaiden opetus on tavoitteellista toimintaa, jolla on merkitystä oppilaan mahdollisimman itsenäisen toiminnan kehittymiselle. Valtakunnallisesti toiminta-alueittain opiskelevia oppilaita on perusopetuksessa noin 2 100 (Rämä 2022, 4).

Vuoden 2021 lopussa espoolaisista oli vieraskielisiä 59 610 henkeä eli 20,1 prosenttia (Espoo 2023c). Tämä näkyy myös työyhteisössä. Selkeäkielisestä ja visuaalisesta perehdytysmateriaalista hyötyisivät mm. vieraskieliset sijaiset, jotka vielä harjoittelevat suomen kieltä.

Olen työskennellyt Ruusutorpan koulussa erityiskoulunkäynninohjaajana ja ajoittain opettajan sijaisena vuodesta 2018 lähtien. Kehitysvammaiset oppilaat saattavat olla tottuneita puolesta tekemiseen. Tämä on ajoittain nähtävissä oppilaan ohjauksessa. Lähikehityksen vyöhyke on itsenäisen osaamisen (aktuaalinen kehitystaso) ja tuetun osaamisen (potentiaalinen kehitystaso) väliin jäävä dynaaminen alue, jossa oppiminen tapahtuu (Tieteen termipankki 2023b). Lähikehityksen vyöhykkeellä tapahtuva oppiminen estyy, jos asioita tehdään oppilaan puolesta.

Toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle tietoja ja taitoja, joiden avulla hän suoriutuu elämässään mahdollisimman itsenäisesti (Espoo ops 2014, 89). Kun oppilasta tai toiminta-alueittain järjestettävää opetuksen muotoa ei vielä tunne hyvin, voi olla, että tuen tarvetta on vaikea tiedostaa ja arvioida. Opinnäytetyön tavoite on produktin kautta avata yleisesti kieli- ja kommunikaatiotaitojen sekä päivittäisten, kognitiivisten, motoristen ja sosiaalisten taitojen opetuksen osa-alueiden merkitystä oppilaan elämänkaareissa. Oppilaalla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea (Opetushallitus 2023). Koulussa oppiminen on tavoitteellista ja oppilaan perusoikeus.

Kirjassa ”Toiminnallinen opinnäytetyö” (2004) Vilka ja Airaksinen mainitsevat, että toiminnallisessa opinnäytetyössä ei aina voi kokonaan unohtaa selvityksen tekemistä. ”Ammattikulttuureissa on valtava määrä tietoa ja taitoa, joita ei aina tavoiteta ilman selvitystä” (Vilka, Airaksinen 2004, 9). Opinnäytetyön raportin ja produktin lähteinä toimivat Espoon perusopetuksen opetussuunnitelma, vammaisalan ja erityisopetuksen kirjallisuus sekä opettajille toteutettu ryhmäkeskustelu. Kohdistin ryhmäkeskustelun opettajille, koska produktin sisältö koskee koulupäivän aikana tapahtuvaa toimintaa. Ryhmäkeskustelun annista on tarkoitus nostaa esiin tulleita ydinasioita lisäperehdytysmateriaaliin. Lähteinä on käytetty myös aiheeseen liittyviä verkkosivustoja. Tavoitteena on tehdä helposti lähestyttävä selkeä opas.

2 TILAAJA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Opinnäytetyön tilaaja on Ruusutorpan koulu. Ruusutorpan koulu on noin 750 oppilaan yhtenäisen peruskoulu, jossa on vuosiluokkien 1–9 lisäksi myös esiopetusta (Espoo 2023b). Ruusutorpan koulussa toimii neljä toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen luokkaa.

2.1 HOJKS ja yhteistyön merkitys

Henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS) on kirjallinen suunnitelma oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tavoitteista, sisällöistä, käytettävistä opetusjärjestelyistä, pedagogisista menetelmistä ja oppilaan tarvitsemasta tuesta ja ohjauksesta (Opetushallitus 2023). Koulupäivän aikana tapahtuva opetus ja toiminta perustuu vanhempien kanssa laadittuun suunnitelmaan, joka on dokumentoitu kirjallisesti. Oppilaan tavoitteena on esim. kielten- ja kommunikaatiotaitojen opettelussa harjoitella kuvalla haluamansa asian pyytämistä ruokailussa. Kun oppilas ojentaa mukia, sen voi tulkita haluksi saada lisää juomaa. Ohjaava aikuinen ei tyydy mukin ojentamiseen, vaan ohjaa oppilaan käyttämään kuvakommunikaatiota HOJKS:iin kirjatun tavoitteen mukaisesti.

Yhteistyö oppilaan ja vanhempien kanssa on välttämätöntä tarpeiden selvittämisen, tuen suunnittelun ja onnistuneen toteuttamisen kannalta (Espoo ops 2014, 80). Oppimisen ja saavutettujen taitojen ylläpitämiseksi on tärkeää, että oppilasta ohjaavat aikuiset käyttävät yhdessä sovituja menetelmiä. Erityisopetus ja oppilaan saama muu tuki muodostavat järjestelmällisen kokonaisuuden (mt., 82).

2.2 Opetukseen varatut resurssit, ammattinimikkeet ja rekrytointi

Toiminta-alueittain opetuksen luokassa on kuusi oppilasta, opettaja ja viisi erityiskoulunkäynninohjaajaa. Kehitysvammaisille oppilaille opetusta antavan erityisopetuksen opettajan kelpoisuus 1.1.1999 alkaen on henkilöllä, joka on suorittanut soveltuvan korkeakoulututkinnon sekä kasvatustieteellisen alan tutkinnoista ja opettajankoulutuksesta erityisopettajan opinnot tai joka ennen vuoden 1999 alkua on suorittanut 1.8.1984 voimaan tulleen peruskouluasetuksen 103 §:n 4 momentin mukaisen kehitysvammaisille oppilaille opetusta annettavan opettajan kelpoisuuden. (OVTES 2005).

Espoossa vakinaisen erityiskoulunkäynninohjaajan työpaikan saamisen edellytyksenä on soveltuva ammatillinen perustutkinto tai vastaava, esimerkiksi lähihoitajan koulutus (Espoon kaupunki 2023). Hoitajapula on yleisesti tiedossa ja koulutettua henkilökuntaa on vaikea saada. Lähihoitajia arvioidaan tällä hetkellä puuttuvan valtakunnallisesti 8800 (Keva 2023).

Koulutetun henkilöstön saamiseksi Espoon kaupunki tekee yhteistyötä Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia kanssa. Omnia aloitti huhtikuussa 2023 erityiskoulunkäynninohjaajan koulutuksen oppisopimuskoulutuksena. Koulutus tähtää vammaisalan ammattitutkintoon, osaamisalana kehitysvamma-ala, 150 osp. (Omnia 2023). Oppisopimuskoulutuksen kautta on mahdollista saada vakinainen työpaikka Espoon kaupungilta.

Uudellamaalla toimiva henkilöstöpalveluyhtiö Seure järjestää autismi ja kehitysvammaopetuksen tutustumista itsenäisen opiskelun ja 2 päivän perehdytyksen kautta (Seure 2023). Sinänsä kattava Seuren opas esittelee työtä opetuksessa, mutta ei keskity opetuksen osa-alueiden sisältöihin. Vaikeimmin vammaisten lasten TA-opetus kuvataan päiväkotimaisena toimintana. Sijaiset Ruusutorpan koululle tilataan Seuren kautta.

Erytyiskoulunkäynninohjaajan työtehtäviin kuuluu ohjata ja avustaa oppilaita toiminta-alueittain opetuksessa ja hoidossa yhteistyössä opettajan ja moniammatillisen henkilöstön kanssa (Kaukoma 2022, 228). Oppilaiden toimintakyvyn rajoitukset sekä niiden vaikeusaste ja laajuus ovat yksilöllisiä (Malm, Matero, Repo & Talvela 2012, 182). Erytyiskoulunkäynninohjaaja toimii osana moniammatillista tiimiä, jossa yhteisenä tehtävänä on oppilaan toimintakyvyn tukeminen opetuksen, ohjaamisen ja kuntoutuksen keinoin (Kaukoma 2022, 229).

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen selvityksen (Karvi 2021) mukaan sosiaali- ja terveysalan koulutus tuottaa arvosanojen perusteella erittäin hyvää osaamista, eikä arvosanoissa ole kovin suurta vaihtelua koulutuksen järjestäjien tai opiskelijoiden välillä. Opiskelijoiden osaamisen keskeisimmäksi kehittämistarpeeksi nousi työn perustana olevan teorian tiedon hallinta sekä yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot (mt. 2021). Tavoitteena tämän toiminnallisen opinäytetyön produktissa on tuottaa selkeä ja visuaalinen opas toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen viidestä osa-alueista tarkennettuna kielen- ja kommunikaation näkökulmaan. Perehdytysmateriaalin tavoitteena on vahvistaa tietoisuutta opetuksen merkityksellisyydestä teoriapohjan kautta.

3 TIETOPERUSTA

Kehitysvammaisuus tarkoittaa vaikeutta ymmärtää ja oppia asioita. Arvion mukaan Suomessa on noin 50 000 kehitysvammaista ihmistä. Kehitysvamman vaikutus ihmisen elämään vaihtelee paljon. Henkilö voi pärjätä kehitysvamman kanssa melko itsenäisesti, vaikeasti kehitysvammainen tarvitsee jatkuvaa tukea. (Kehitysvammaliitto 2023). Kehitysvammaiset henkilöt ovat pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä ja heille tehdään HOJKS, eli henkilökohtainen opetuksen järjestämisen suunnitelma. Suunnitelman tuella pyritään yhdessä lähipiirin kanssa opettamaan lapselle taitoja mahdollisimman itsenäiseen toimintaan. Vammainen ihminen on henkilö, jolla on pysyviä tai pitkäaikaisia vaikeuksia ja toimintarajoitteita selviytyä tavanomaisista elämän toiminnoista elinympäristössään (Malm ym. 2012, 9). Lapsen toimintakyvyn ollessa rajoittunut itsenäiseen ympäristöön tutustumiseen ja sitä kautta oppimiseen ja mielikuviituksen kehittämiseen tarvitaan muiden ihmisten apua.

3.1 Opetuksen osa-alueet nivoutuvat kokonaisuudeksi

Yksi toiminta-alueittain opiskelevien lasten ja nuorten opiskeltavista osa-alueista on motoriset taidot. Motorisissa taidoissa harjoitetaan tasapainoa, koordinaatiota, rytmiä, kestävyyttä ja lihasvoimaa. Hienomotoriset taidot alkavat tavoittelemisesta ja etenevät tarttumisen ja otteen irrottamisen monipuolisempien taitojen harjoitteluun (Juurikainen 2018, 22). Esineeseen tarttumisen taito mahdollistaa esimerkiksi musiikkituntiin osallistumisen soittamalla. Motoristen taitojen oppimisen tavoitteena on edistää kokonais- ja hienomotoristen taitojen kehittymistä, vahvistumista ja kehon hahmotusta. Arjen tilanteissa harjoittelu kehittää tasapainoa, koordinaatiota, rytmiä, lihasvoimaa ja kestävyyttä (Espoon ops 2014, 90).

Motoristen taitojen vahvistuessa oppilas voi esim. päättää kääntämällä tehdä valintoja tai ojentaa kättänsä kohti haluamaansa kuvasymbolia ja irrottaa ja ojentaa sen vastaanottajalle. Hän pystyy kannattelemaan itseään ja liikkumaan paikasta toiseen. Fyysinen toimintakyky mahdollistaa ympäristöön tutustumisen monipuolisesti ja aktiivisen toiminnan avulla tiedon hankkimista maailmasta (Huuhtanen 2012, 36). Myös pukeminen vaatii motorisia taitoja. Motoriset taidot tukevat päivittäisistä toimista selviytymistä ja kommunikaatiotaitoja (Juurikainen 2018, 22).

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan ryhmässä toimimisen taitojen ja osallisuuden kehittyminen (Espoon ops 2014, 90). Vamman vaikeusaste ja kielelliset vaikeudet voivat heikentää oppilasta ilmaisemaan itseään ja tunteitaan (Malm ym. 2018, 195). Sosiaalisten

taitojen opetus sisältää erilaisissa ympäristöissä toimimista sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitojen harjoittelua tukevia osa-alueita (Espoon ops 2014, 90). Tunteiden tunnistamista voidaan harjoitella mm. tunnekuvien tai fiilismittareiden avulla. Tervehdyksen kohdalla pysähdytään katsekontaktiin. Sosiaaliin taitoihin kuuluu myös ryhmässä kulkeminen ja toisen kuuntelu.

Epävarmuus omasta toimintakyvystä voi lamaannuttaa toimintakykyä ja aiheuttaa ahdistuneisuutta (Malm ym. 2018, 62). Oppilaan itsetuntemusta ja oppimismotivaatiota tuetaan luomalla edellytykset onnistumisen kokemuksiin ja vahvistamalla myönteistä sosiaalisen oppimisen ilmapiiriä (Espoon ops 2014, 92). Sosiaalisten taitojen kehittyessä osallisuuden tunne vahvistuu. Onnistunut vuorovaikutus ympäristön ja muiden ihmisten kanssa on perusta kommunikaatio-taitojen kehittymiselle.

Kognitiivisten taitojen oppimisen tavoitteena on, että oppilas aktivoituu ja oppii käyttämään aistejaan ympäröivän todellisuuden hahmottamiseen (Espoon ops 2014, 92). Kehitysvammaisella oppilaalla psyykkistä kuormitusta saattaa lisätä vaikeus tajuta asiayhteyksiä ja syysuhteita (Malm ym. 2018, 195). Kognitiivisten taitojen oppimisen tulee sisältää aistien stimulointia ja harjoittamista, valinnan, luokittelun, ongelmanratkaisun ja päätöksenteon sekä syy-seuraussuhteen oppimista edistäviä osa-alueita (Espoon ops 2014, 92). Menetelmiä ovat muun muassa värilajittelu, äänilotto, rakentelu ja kokoaminen. Kuva- ja esinekommunikoinnin onnistumiseksi tarvitaan valinnan teon valmiuksia (Huuhtanen 2012, 51).

Päivittäisten taitojen oppimisen tavoitteena on lisätä oppilaan aktiivista osallistumista ympäristönsä toimintaan sekä edistää omatoimisuutta ja itsenäistymistä (Espoon ops 2014, 106). Pukeemisessa, ruuan hakemisessa linjastolta, siirtymissä ja wc-käynneillä tuetaan itsenäistä toimintaa. Päivittäisten taitojen harjoittelu luo mahdollisuuksia motoristen taitojen, kielen ja kommunikaation, sosiaalisten sekä kognitiivisten taitojen kehittymiselle ja harjoittelulle (mt., 106). Kun kengän joutuu itse laittamaan jalkaan oppilas harjoittaa motorisia taitojaan. Käsienpesussa kuvalliset ohjeet lisäävät symbolifunktion kehittymistä toiminnallisuuden kautta. Ryhmässä toimiminen päivästruktuurin mukaisesti tukee sosiaalisten taitojen oppimista.

3.2 Kieli ja kommunikaatio

Ihmisen kokemus elämästään syntyy vuorovaikutuksessa ympäristön ja erityisesti toisten ihmisten kanssa (Launonen 2013, 6). Jos puhekyky puuttuu kokonaan, on vaikeasti ymmärrettävää tai puutteellista, voidaan käyttää puhetta tukevia tai korvaavia viestinnän keinoja (mt., 7). Kieli- ja kommunikaatiotaidot nivoutuvat suurempaan kokonaisuuteen itsemääräämisoikeuden toteutumista. YK:n vammaisten ihmisten sopimus takaa vammaisille henkilöille itsemääräämisoikeuden, yhdenvertaisuuden, osallistumisen ja osallisuuden yhteiskuntaan (Suomen YK-liitto 2015). Sopimuksen mukaan vammaisilla ihmisillä on oikeus sananvapauteen ja oman mielipiteensä ilmaisemiseen sekä osallistumiseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopimuksen myötä puhevammaisilla ihmisillä on oikeus viestiä puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikointikeinoilla (Kela 2018).

Kommunikaatiotaitojen oppimisen lähtökohtana on vuorovaikutuksen muodostuminen ja sen pohjalle rakentuva kommunikoinnin ymmärtämisen ja tuottamisen harjoittelu (Espoon ops 2014, 91). Kommunikaation harjoittelun perustana on vuorovaikutus sekä oppilaan omat tarpeet ja taidot (Juurikainen 2022, 28). Oppilaan tavoitteena on oppia olemaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, tulla ymmärretyksi ja ymmärtää muita ryhmän oppilaita ja aikuisia (Espoon ops 2014, 92).

Oppilaalla tulee olla tarvittaessa käytettävissään vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja (Espoon ops 2014, 91). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät kuten osoittaminen, kuvat, viittomat ja eleet auttavat kehitysvammaista oppilasta kommunikoidaan ympäristönsä kanssa (Malm ym. 2012, 193). Kommunikaatiotaitojen harjoittelua tapahtuu vaihtuvissa tilanteissa koulupäivän aikana. Vesihanan viereen on asetettu juomamukin kuva, jota osoittamalla oppilas voi pyytää vettä, Wc-kuva vessan ovesa vahvistaa kuvasymbolin ja paikan yhteneväistä merkitystä.

Kielen ja kommunikaation lukuvuosikohtaisia tavoitteita saattaa esim. olla: Oman kerronnan lisääntyminen kuvien avulla. Lauseen muodostaminen kuvakommunikaatiotaulujen avulla. Sana-kuva parin tunnistaminen ja yhdistäminen, helppojen tunnekuvien tunnistaminen. Kysymyksiin vastaaminen tutuista kuvista osoittamalla. Viittoman opettelu ja oman nimen kirjoitus. Tavoitteiden ympärille suunnitellaan sopivat harjoitteet.

Vuorovaikutus oppilaan itsensä käyttämällä keinoilla, joita hän ymmärtää, mahdollistaa vuorovaikutuksen tasa-arvon (Malm ym. 2018, 194). Kommunikaatiotaitojen kehittymiseen tarvitaan

turvallinen ja oppijan vahvuuksiin keskittyvä oppimisympäristö. Toistoja tarvitaan paljon ja saavutettavia taitoja on ylläpidettävä aktiivisesti. Taidot kehittyvät luonnollisessa kanssakäymisessä tärkeiden ihmisten kanssa (Trygg 2010, 10). Harjoittelu vaatii aikaa. Valittu korvaava kommunikaatiomenetelmä löytyy kokeilujen kautta ja saattaa vaihtua matkan varrella. Kielen ja kommunikaation opetus sisältää kielellistä tietoisuutta, ilmaisua, käsite- ja sanavarastoa, viittomien, merkkien, symbolien, kirjainten ja sanojen tunnistamista ja käyttöä sekä ajattelua kehittäviä osa-alueita (Espoon ops 2014, 92).

Oppilaan tehdessä motorisia harjoitteita, hänen kehonsa vahvistuu. Se luo mahdollisuuksia ympäristön tutkimiseen, kokemusten karttumiseen ja ilmaisumahdollisuuksien lisääntymiseen. Sosiaalisten taitojen harjoittelu ja niissä onnistuminen vahvistaa osallisuutta ja kokemusta vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä. Vuorovaikutus on kommunikaatiotaitojen pohja. Kognitiivisten taitojen kehittyminen auttaa ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä valinnan teon merkitystä. Päivittäiset taidot tukevat osaltaan oppilaan itsenäisyyttä ja sitä kautta itsetunnon vahvistumista. Vaihtuvissa opetustilanteissa kieli- ja kommunikaatiotaitojen harjoittelu on osa koulupäivää. Kieltä opitaan aktiivisena toimijana suhteessa ympäristöön ja muihin ihmisiin.

3.3 Kommunikointia tukevat ja korvaavat menetelmät

Kehitysvammaisilla ilmenee vaikeuksia ymmärtää muita ja ilmaista itseään. Kommunikointikyky vaihtelee vamma-asteen mukaan. Kognitiivinen heikkous vaikeuttaa asioiden mieleen painamista, jäsentämistä, käsittelyä, sisäisen kielen rakentumista ja kielellistä ajattelukykyä (Malm, ym. 2012, 192). Puhetta tukevaa tai korvaavaa kommunikaatiomenetelmää käytetään silloin kun ihminen ei käytä puhetta kommunikoidessaan muiden kanssa (Huuhtanen 2012, 15).

Espoon perusopetuksen opetussuunnitelmaan (2014) on kirjattu, että oppilaalle tulee olla käytettävissä vaihtoehtoisia kommunikaatiomenetelmiä, joita voivat olla esimerkiksi viittomat ja osoittaminen, kuvat, kirjoitettu teksti, konkreettiset esineet ja kokonaisvaltainen kehon viestintä (Espoon ops 2014, 104).

Tukiviittomat ovat viittomakielen yksittäisiä viittomia, joita käytetään puheen rinnalla. Samanaikainen puhuminen ja viittominen voi edistää puheenkehitystä, toisaalta se helpottaa puheviestin ymmärtämistä. (Huuhtanen 2012, 28) Viittomien muodostuminen: käsimuoto (sormien asento viittoman aikana), paikka (viittojan keholla tai hänen edessään ns. neutraalitulassa), liike (käsien liike), orientaatio (kämmenten ja sormien suunta viittomassa), ei-manuaaliset piirteet,

eli ilmeet, suun ja vartalon liikkeet (Vivolin-Karén, Alanne 2004, 34). Oppimista tukee, kun opetus tapahtuu käytännön tilanteissa ja lähi-ihmiset ottavat tukiviittomat käyttöön (Huuhtanen, 2012, 29).

Oppilaalla saattaa olla oma, julkisen terveydenhuollon lääkinällisen kuntoutuksen kautta hankittu kommunikointikansio (Papunet 2023). Usein ensimmäiset kansiot ovat suppeita ja sisältävät yksittäisiä kuvia, joiden avulla lapsi voi tehdä valintoja. Kansiot valmistetaan puhevammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden ja toimintakyvyn mukaisesti (Tikoteekki 2023a). Kansiotyyppejä ovat: irtokuvakansio, avainsanakansio, laaja kansio ja lausekansio (Papunet 2023).

Kommunikointikansio voi olla myös sähköisessä muodossa. Kommunikointiohjelma on muokattava, kuvapohjainen sovellus, joka on suunniteltu kommunikoinnin apuvälineiksi. Oppilaalla voi olla käytössä tablettiin tai tietokoneeseen asennettu kommunikointiohjelma. Tietotekninen apuväline on yksilöllisesti arvioitu laite- ja ohjelmistokokonaisuus, jossa tietokone, ohjain- ja oheislaitteet sekä ohjelmat on valittu ja muokattu vastaamaan käyttäjän tarpeita ja toimintakykyä (Tikoteekki 2023b).

Esineet ovat konkreettisia, tilanteessa käytettäviä ja tilanteeseen oleellisesti liittyviä kommunikointimenetelmä (Huuhtanen 2012, 58). Oppilaan lukujärjestyksen voi koota esineillä. Esinekommunikaation avulla harjoitellaan varhaisia vuorovaikutustaitoja, esim. huomion kohteen jakamista esineiden avulla. Esinettä osoittamalla tai tarttumalla esine toimii myös ilmaisun apuna (mt. 58). Esine auttaa orientoitumaan sen hetkiseen tai tulevaan tilanteeseen.

Multimodaalisuus tarkoittaa viestinnässä käytettyjä erilaisia keinoja esimerkiksi puhetilanteessa kieli, ääni ja prosodia, ilmeet ja eleet, tilan ja etäisyyksien käyttö, joka ilmenee lähes kaikessa ihmisten välisessä viestinnässä (Tieteen Termipankki 2023c). Puhevammaisen henkilön korvaava tai tukeva kommunikaatio tulee olla multimodaalista, eli koostua monesta erilaisesta kommunikaatiokeinosta ja välittyä monien eri aistikanavien kautta (Trygg 2010, 11).

Yleiskieli on tavallista suomen kieltä (Selkokeskus 2023). Kehitysvammainen oppilas hyötyy, kun opetuksessa ja ohjauksessa käytetään selkokieltä. Selkokieli on helpompaa kieltä kuin selkeä ja hyvä suomen kieli. Selkokielessä käytetään helppoja sanoja ja lauseita (mt.).

4 TOIMINNALLISUUS

Kirjassa ”Menossa mukana - Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminallinen osallistuminen” (2012) Kristine From ja Marja-Leena Koppinen käsittelevät tukea tarvitsevan lapsen toiminnallisuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Mitä toiminnallisuus, toimijuus ja toiminnan kautta oppiminen sitten tarkoittavat? Toiminnallinen osallistuja on aktiivinen ja aloitteellinen toimija, ei aikuisen toiminnan kohde (From, Koppinen 2012, 10). Tukea tarvitsevan lapsen osallistuminen ja toiminta tapahtuu toimintaympäristössä, jonka ominaisuudet edistävät, mahdollistavat tai rajoittavat oppimista ja osallistumista (mt., 10).

Toiminta-alueittain opetusta toteutetaan kuntouttavalla työotteella. Kuntouttavan työotteen keskeinen ajatus on oppilaan omien voimavarojen kehittyminen. Oppilas houkutellaan olemaan aktiivinen toimija eikä toisten ihmisten toimien passiivinen kohde (Huuhtanen 2012, 36). Toimijuus kehittyy erilaisissa toimintatilanteissa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä syntyvien kokemusten myötä (Lehtonen 2015, 22). Aktiiviset toimijat osallistuvat merkitysten muodostamiseen toisten toimijoiden kanssa, ja koska merkitykset luodaan yhdessä toisten kanssa, toimijat voivat olla kielellisiltä taidoiltaan eri tasoisia (Aro, 2013, 8).

Kokemukset itsestä ympäristöön vaikuttavana toimijana vaikuttavat kykyyn olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Huuhtanen, 2012, 20). Mikäli lapsella on puheen ymmärtämisen ja tuottamisen tai toiminnanohjauksen vaikeuksia, kielen- ja kommunikaation näkökulmasta puhetta tukevat tai korvaavat menetelmät vaihtuvissa tilanteissa ovat oppilaalle hyödyksi. Toiminnallisuuden lisäksi älyllinen ja kielellinen taso vaikuttavat opetusstrategiaan ja kommunikointikeinojen valintaan (mt., 20).

Toiminta-alueittain tapahtuvassa opetuksessa kielen ja kommunikaation opetus nivoutuu toimintaan. Puhevammaisten asiakasryhmästä nuorten oppijoiden polku alkaa käytännönläheisistä ja tutuista asioista. Ruokailussa puhutaan ruokaan liittyvistä asioista, pukeutumisessa pukeutumiseen liittyvistä asioista ja wc-käynnillä hygieniaan liittyvistä asioista. Kommunikoinnissa oppilaan kanssa käytetään selkeää puhetta sekä puhetta tukevia tai korvaavia kommunikointimenetelmiä.

4.1 Oppiminen tapahtuu lähikehityksen vyöhykkeellä

Suomen kielitieteen yhdistyksen julkaisussa Riikka Alasen (2000) artikkeli ”Vygotsky, van Lier ja kielenoppiminen: Sosiokulttuurinen oppiminen, viitekehys kielellisen tietoisuuden ja

vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa” sisältää keskeisiä käsitteitä, jotka ovat yhdistettävissä toiminta-alueittain opetuksen toteutuksen muotoon.

Valko-venäläinen psykologi Leo Vygotsky (1896–1934) oli yksi sosiokulttuurisen teorian alkuunpanijoista ja yksi kasvatustieteen keskeisimmistä vaikuttajista, hänen teoriaansa kehitelään edelleen eri tieteenaloilla (Alanen 2000, 99). Sosiokulttuurisen oppimisteorian mukaan aktiivisen ja toistuvan osallistumisen avulla oppija saa malleja, ymmärryksen käsillä olevan oppimisen merkityksestä suhteessa itseen ja ympäristöön (Tieteen Termipankki 2023d). Tästä pääsemme ajatukseen siitä, kuinka oppilasta olisi tärkeä kannustaa ja tukea mahdollisimman aktiiviseen ja itsenäiseen toimintaan. Jollekin aktiivinen toiminta saattaa merkitä käden ojennusta pukemistilanteessa hanskaa kohti, toiselle vaatteiden itsenäistä pukemista.

Vygotskyn teoria sisältää lähikehityksen vyöhykkeen. Se on itsenäisen osaamisen (aktuaalinen kehitystaso) ja tuetun osaamisen (potentiaalinen kehitystaso) väliin jäävä dynaaminen alue, jossa oppiminen tapahtuu (Tieteen termipankki 2023b). Todellisen kehitystason määrittää itsenäinen ongelmanratkaisu ja potentiaalisen kehitystason määrittää aikuisen kanssa yhteistyössä tapahtuva ongelmanratkaisu (Alanen 2000, 99).

Toiminta-alueittain opetuksessa pöydän ääressä tehtävät ns. koritehtävät harjoittavat oppilaan kognitiivisia taitoja. Kognitiivisten taitojen opetuksessa lähikehityksen vyöhykkeen oppiminen voisi käytännössä tarkoittaa esim. värilajittelutehtävän ohjaamista ensin vahvalla tuella yhteistoiminnassa aikuisen kanssa (intersubjektiivisuus). Oppimisen edistyessä oppija sisäistää tehtävän idean sisäiseksi toiminnaksi (intrasubjektiivisuus). Itsenäisen suoriutumisen mahdollistaminen luo tilan lähikehityksen vyöhykkeelle, jossa oppiminen tapahtuu.

Kielen ja kommunikaatiotaitojen oppimisen näkökulmasta toiminallisuuden, mallittamisen ja ohjaamisen avulla oppilas alkaa sisäistämään symbolifunktion sisältömerkityksiä. Kielelliselle tasolle siirtyminen vaatii ymmärrystä, että asioilla ja esineillä on merkki (Huuhtanen 2012, 14). Yksi oppimispolku voisi olla, että harjoitellaan viestin kohdentamista ja välittämistä toiselle ihmiselle esim. PECS: in (Picture Exchange Communication System) avulla. Tässä menetelmässä näytetään konkreettisesti, kuinka viesti välittyy vastaanottajalle ottamalla kuva käteen ja ojentamalla se toiselle (Trygg 2010, 64). Vuorovaikutuksen merkityksellisyyden ja symbolifunktion avautuessa konkretian kautta, kommunikaatiivisten taitojen on mahdollista kehittyä eteenpäin kohti monipuolisempaa ja itsenäisempää viestintää. Käsitteiden sisältö opitaan parhaiten erilaisissa tilanteissa, joissa käsitettä käytetään (Huuhtanen 2012, 14).

4.2 Ekologinen ja sosiokulttuurinen kielenoppiminen

Ekologisen ja sosiokulttuurisen näkökulman mukaan kielen oppiminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, ihmissuhteissa sekä toiminnassa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa (Aro 2013, 20). Kielen oppiminen lisää oppilaan osallistumista ryhmään aktiivisena jäsenenä. Ekologinen kielitiede (EL) keskittyy kieleen ihmisten ja maailman välisinä suhteina (Van Lier 2007, 5). Ekologisen kielenoppimisen näkökulmasta kieli ei ole vain sanastoa, siitä ei voi poistaa ilmeitä, eleitä ja liikettä (mt., 24).

Artikkelissa ”Pedagoginen perusta kielenoppimisessa” Tuija Lehtonen (2015) avaa ekologista oppimisen lähestymistapaa seuraavasti: ”Ekologinen lähestymistapa perustuu samoihin käsityksiin oppimisesta kuin sosiokulttuurinen, mutta se laajentaa näkökulmaa ja lisää siihen havaitsemisen, toiminnan ja oppimisen mahdollisuuksien, eli affordanssien merkityksen oppimisessa” (Lehtonen 21, 2015). Ekologisen kielenoppimisen taustalla vaikuttaa sosiokulttuurisen oppimisen teoria, jossa ajattelutaidot kehittyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Aktiivisen osallistumisen kautta oppija muodostaa yhteisymmärryksen ympäristön, esineiden ja symbolien merkityksistä (Tieteen termipankki, 2023a).

Tarjouma (affordance) tarkoittaa ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia. Tarjouman käsitteellä kuvataan ympäristön tarjoamaa tukea, joka mahdollistaa kielen oppimisen edistymisen. (Tieteen termipankki 2023a). Koulumaailmassa tämä voisi kehitysvammaisten oppilaiden opetuksessa tarkoittaa esimerkiksi sitä, että puistoretkellä oppilas valitsee haluamansa aktiviteetin kuvataulusta. Ohjaaja auttaa lapsen toiminnan pariin ja ohjaa esim. tukiviittomien avulla eteneään leikissä, jos oppilas sitä tarvitsee.

Ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien havaitseminen on henkilökohtaista. Vihreä tekonurmi voi olla äärimmäisen kiinnostava tuntokokemuksia hakevalle lapselle tai ahdistavan karhea aistiyliherkälle oppilaalle. Liukumäki tarjoaa yhdelle mahdollisuuden kiivetä ja laskea, toiselle mahdollisuuden tarkkailla muiden touhuilua liukumäessä. Voidaan myös pohtia, onko ympäristö esteetön oppimisen kannalta vai muodostaako se rajoitteita toiminnalle. Kielenoppimisessa oppilaan tunnetilojen ja huomionsuuntaamisen havainnointi ja siihen reagointi ovat ohjaajalle tarpeellinen ympäristön hyödyntämisen työkalu.

Toimivat ja oikein mitoitetut apuvälineet tukevat oppilaan itseilmaisua ja oppimista. Liian kirkas tai kaikuva luokkahuone voi olla rajoite aistiyliherkälle oppilaalle. Kielen oppimisen tarjoumina voivat toimia oppijan ympäristössään kohtaamat toiset ihmiset, heidän käyttämänsä

kieli (puhe, tekstit) ja kehollinen vuorovaikutus sekä myös eri kielenkäyttö- ja kielenoppimistilanteiden fyysisen ympäristön ominaispiirteet (Tieteen termipankki 2023d). Puhevammainen ihminen saattaa tarvita vahvempaa tukea aloittaakseen keskustelun. Vuorovaikutusaloitteet voivat tapahtua eleitä ja ilmeitä käyttäen ja tällöin tarvitaan vuorovaikutuskumppanin tarkkaavaisuutta huomata aloitteet.

5 OPINNÄYTETYÖN MENETELMÄT

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Kirjassaan ”Toiminnallinen opinnäytetyö”, Vilkka ja Airaksinen (2004) kuvaavat toiminnallisen opinnäytetyön tavoittelevan ammatillisessa kentässä käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista, toiminnan järjeistämistä tai järjestämistä (Vilkka, Airaksinen 2004, 9). Opinnäytetyöni produkti on perehdytysmateriaali, jonka tavoitteena on ohjeistaa ja lisätä tietoa toiminta-alueittain järjestettävästä opetuksesta. Vilka ja Airaksinen mainitsevat myös, että toiminnallisessa opinnäytetyössä ei aina voi kokonaan unohtaa selvityksen tekemistä: ”Ammattikulttuureissa on valtava määrä tietoa ja taitoa, joita ei aina tavoiteta ilman selvitystä” (mt., 9).

Kehittämistehtävän tueksi Espoon kaupungin suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelman (2014), ammattikirjallisuuden ja muiden verkosta löytyvien lähteiden lisäksi valitsin aineistonhakumenetelmäksi fokusryhmämenetelmän. Menetelmä on osa selvitystä, jonka kautta haetaan produktin sisällölle lisäarvoa. Produktiin liittyvistä lähteistä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien, erityispedagogiikan ja vammaistyön saralta etsin mahdollisimman uusia teoksia ja uusimpia painoksia. Käytän useita lähteitä saadakseni näkyville aihealueen syvyyden sekä produktiin liittyvät asiayhteydet.

5.1 Aineistonhankintamenetelmät

Fokusryhmähaastattelu/keskustelu on valikoidussa ryhmässä tapahtuva ja haastattelijan ylläpitämä keskustelu ennalta suunnitellun haastattelurungon pohjalta (Mäntyranta, Kaila 2008, 1507). Fokusryhmien käytössä kehittämistyöni menetelmänä on keskeistä valikoitujen informanttien välillä käytävä keskustelu annettujen teemojen pohjalta. Ryhmäkeskustelussa keskustelu tapahtuu lähes kokonaan ryhmäläisten välillä (Stevanovic, Weiste 2018, 115). Menetelmässä tutkija tarjoilee teemoja osallistujien kommentoitavaksi ja keskusteltavaksi. Ryhmän vetäjä varmistaa teemalistan avulla, että kehittämistyön kannalta merkittävät aihepiirit käydään ryhmässä läpi (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 112).

Fokusryhmämenetelmässä on useita osallistujia. Aluksi määritetään mitä tietoa halutaan saada ja ketkä ovat kehittämistyön kannalta sopivia informanteja (Ojasalo ym. 2015, 112). Seuraavaksi arvioidaan, ketkä ovat tieto- ja kokemuspohjaltaan hyödyllisiä kehittämistyön tavoitteen näkökulmasta (mt., 112). Kehittämistyön produktin sisältö keskittyy koulupäivään ja pohjautuu opetussuunnitelmaan. Informanteiksi valikoituivat tästä syystä koulutuksensa ja työnkuvansa

vuoksi erityisluokanopettajat. Fokusryhmät voivat olla ulkoisia tai sisäisiä (mt.,112). Sisäinen fokusryhmä voi olla työntekijöiden fokusryhmä, kuten tässä kehittämistyössä erityisluokanopettajat. Keskusteluun osallistui neljä erityisluokanopettajaa. Fokusryhmän välisen ryhmäkeskustelun tavoitteena on ammattilaisten ajattelutavan ja toiminnan sekä erilaisten näkökulmien esiin saaminen. Fokusryhmälle toteutettavan ryhmäkeskustelun avulla pyritään vastaamaan kysymyksiin miksi, kuinka, mitä tai miten (Mäntyranta, Kaila 2008).

Kieli on avain osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Ryhmäkeskustelun tavoitteena oli kerätä opinnäytetyön produktiin hiljaista tietoa opetuksessa käytössä olevista kommunikoinnin multimodaalisista keinoista ja konkreettisista tavoista toimia. Lisäksi halusin kerätä opettajan kokemuksesta kertynyttä näkemystä oppilaan kielen ja kommunikaation kehittymisestä opetuksen eri osa-alueilla.

Huhtikuussa 2023 laadin alustavan kartoituksen erityisluokanopettajille kiinnostuksesta osallistua ryhmäkeskusteluun. (Liite 1). Kun tutkimuslupa oli myönnetty ja yhteistyösopimus Humakin ja Ruusutorpan koulun välillä oli tehty toukokuussa 2023, saatoinkin jatkaa opinnäytetyötäni. Hyvän tieteelliseen käytäntöön kuuluu tutkittavien informointi, tutkittavan suostumuksen pyytäminen ja tietosuojasetuksen noudattaminen henkilötietojen käsittelyssä (Humak 2023). Ennen ryhmäkeskustelun toteutumista olin laatinut tiedotteen (Liite 2) ja suostumuslomakkeen osallistujille (Liite 3). Tiedote tutkimuksesta sisältää tietosuojatiedotteen.

Organisaatioita tutkittaessa prosessiin kuuluu myös tutkimusluvun pyytäminen. Humak on sitoutunut HTK-ohjeeseen eli hyvän tieteellisen käytännön ohjeeseen. Hyvä tieteellinen käytäntö on tutkimuseettinen ohjeisto, johon kuuluu esim. tutkittavien informointi, tutkittavan suostumuksen pyytäminen ja tietosuojasetuksen noudattaminen henkilötietojen käsittelyssä. Humakissa noudatetaan näitä ohjeita. (Humak 2023).

Hain tutkimuslupaa huhtikuussa 2023 Espoon kaupungin omalla tutkimuslupalomakkeella. Tutkimuslupa myönnettiin toukokuussa 2023. Tutkimusluvun saamiseksi lupahakemukseen vaadittiin liitteenä opinnäytetyösuunnitelma, laaditut tiedote- sekä suostumuslomakkeet ja erillinen tutkimusrekisteritiedot-lomake. Suostumus- ja tiedotelomakkeet oli laadittu Humakin mallilomakkeiden pohjalta. Tiedotteessa kerrottiin, että haastatteluun osallistuminen olisi täysin vapaaehtoista, sen voisi keskeyttää milloin tahansa ja siitä voisi myös kieltäytyä. Mallipohjat noudattavat hyvän tieteellisen käytännön ohjeita. Tutkimusrekisterilomakkeessa piti selvittää mm. tutkimusrekisterin pitäjä, tietotyyppi, tietojen käyttötarkoitus ja käsittelyperuste.

Ryhmäkeskustelun teemalistan laadinnassa mietin tarkoin, että kysymykset noudattavat tutkimuslupamukaan mukaista linjaa. Espoon kaupungille lähettämässäni tutkimuslupahakemuksessa tutkimuksen kohteena on kasvun ja oppimisen toimialan henkilöstö, eivät esimerkiksi oppilaat. Laaditut teemalistan kysymykset koskivat opettajien käyttämiä menetelmiä, näkemystä ja kokemusta TA-opetuksesta.

Ryhmäkeskustelun teemalista, jonka annoin opettajille ennakkotietona, oli seuraava:

- Minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja opettajat hyödyntävät eri oppimisen osa-alueiden opetuksessa?
- Miten opettajat näkevät vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehittymisen opetettavissa osa-alueissa?
- Miten opettajat näkevät toiminta-alueittain opetuksen osa-alueiden merkityksen oppilaan elämänsä aikana?
- Miten he näkevät erityiskoulunkäynninohjaajan merkityksen kielen ja kommunikaatiotaitojen opetuksessa?

5.2 Ryhmäkeskustelun toteutus

Toteutin ryhmäkeskustelun toukokuussa 2023 Ruusutorpan koululla. Kaikki neljä informanttia suostuivat osallistumaan keskusteluun. Äänitin keskustelun kahdella erillisellä laitteella ja videoin keskustelun Teams videopuhelutoiminnon avulla. Useamman laitteen käyttö oli hyvä ratkaisu, koska yksi äänityslaitteista ei tallentanut ja Teamsin kautta videoitu keskustelu ei onnistunut tallentamaan laitteen sijoittamisen takia yhden informantin puhetta tarpeeksi selkeästi. Litteroin keskustelun siis yhden äänityslaitteen tallenteen avulla.

Litteroin tekstin yleiskielen mukaiseksi. Jos keskustelun/haastattelun järjestäjää kiinnostavat vain esiin tulevat asiat, litteroitu teksti voi olla kirja- tai yleiskielistä (Ojasalo ym. 2012, 110). Nimesin litteraatissa haastateltavat koodein H1, H2, H3 ja H4. Ryhmäkeskustelussa minua kiinnosti opettajien opetuksen menetelmät ja työkokemuksen ja koulutuksen kautta hankittu tieto. Yleiskieleen muokattu teksti auttoi analysointivaiheessa.

Alustin ryhmäkeskustelun kuvailemalla opinnäytetyön tavoitteen ja tuomalla esille ryhmäkeskustelun vapaan luonteen. Avasin informanteille myös opinnäytetyön hyödyllisyyden tulkkausalan opiskelijoille ja ammattilaisille. Liittyen kielen ja kommunikaatiotaitojen opettamiseen, toin lyhyesti esille tulkkauspalvelupäätöksen saamisen periaatteet. Kerroin olevani itse lähinnä

kuuntelijan ja teemojen esittäjän roolissa keskustelun aikana. Ryhmäkeskustelu kesti noin 2 tuntia.

6 RYHMÄKESKUSTELUN ANALYYSI

Analysoitava aineistoni koostuu erityisluokanopettajille toukokuussa 2023 toteuttamastani fokusryhmäkeskustelusta. Ohjasin keskustelua siinä määrin, että asettamani kysymykset käytiin aihealueittain läpi. Keskustelun aikana esille nousi näkökulmia ja asioita, joita halusin nostaa perehdytysmateriaaliin. Tein keskustelun aikana muistiinpanoja. Litteroinnin tein parin päivän sisällä keskustelusta. Keskustelun ja litteroinnin aikana analysointi prosessi alkoi muodostua mielessäni ja tein ajatustyön pohjalta muistiinpanoja. Keskustelun ja varsinaisen analyysin tekemisen välissä ehti kulua kuitenkin miltei kaksi kuukautta.

Fokusryhmämenetelmän kautta saatu tieto arvioidaan laadullisen menetelmän avulla. Laadullista menetelmää käytetään, kun halutaan ymmärtää aihetta paremmin (Ojasalo ym. 2015, 105). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on moninaisten ja todellisten tapahtumien kuvaaminen (mt., 105).

Analyysimenetelmällä tarkoitetaan sitä konkreettista tapaa, jolla aineistoa käsitellään eli analysoidaan (Tietoarkisto 2023). Valitsin aineiston analyysitavaksi realistisen ja teoriasidonnaisen menetelmän teemoittelun avulla. Realistisessa menetelmässä analysoidaan mitä aineistossa on ja mitä siinä kerrotaan tutkittavasta aiheesta (mt. 2023). Teemoittelussa aineistosta nostetaan esiin tutkimustehtävän kannalta keskeisiä asiakokonaisuuksia ja usein esiintyviä tyypillisiä piirteitä (mt. 2023).

Hain tukea aineiston analyysiin mm. Tietoarkistosta, joka on Tampereen yliopiston ylläpitämä tutkimuksen ja opetuksen valtakunnallinen palveluinfrastruktuuri. Aineiston analyysin työstämisestä Tietoarkistossa mainitaan, että usein teema-analyysiä tehdään haastatteluaineistosta, mutta on muistettava, että haastattelun teemat eivät ole sama asia kuin analyysin tuloksena syntyvä aineiston teemoittelu (Tietoarkisto 2023).

Luin aineiston useaan kertaan. Analysoin sen kahdesta eri tulokulmasta. Ensin analysoin tekstiä asettamieni teemalistan kysymysten pohjalta. Seuraavaksi etsin aineistosta syvyyttä ja tutkin mitä muita teemoja aineistosta keskustelurungon teemalistan lisäksi nousisi esille. Hyödynsin myös keskustelun ja litteroinnin aikana syntyneitä muistiinpanoja. Muistiinpanot olivat tukena, kun aloin syventymään aineistoon tarkemmin.

Laadullisessa tutkimuksessa teoriaa voidaan käyttää apuvälineenä, joka mahdollistaa esimerkiksi tulkintojen tekemisen kerätystä tutkimusaineistosta. Teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastossa voidaan ajatella olevan teoriasidonnaisen tutkimuksen, jossa aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. (Kvali-MOTV 2023). Analysoidessani tekstiä, etsin kirjallisuudesta ja jo syntyneestä opinnäytetyön tietoperustasta yhtymäkohtia informanttien keskustelun sisältöön.

Käytin Wordin hakutoimintoa hyödyksi tutkiessani, kuinka monesti teemojen ydinsanat näyttyivät tekstissä. Kommunikaatiokansio ja vuorovaikutus mainittiin tekstissä eniten. Kansio mainittiin aineistossa 46 kertaa, viittomat 26 kertaa ja vuorovaikutus 36 kertaa. Kuten keskusteluissa yleensä, asioita voidaan tuoda esille käyttäen samasta aiheesta erilaisia ilmaisuja ja sanoja. Analysoin aineistoa pääasiassa asiakokonaisuuksien ja niistä nousseiden teemojen kautta.

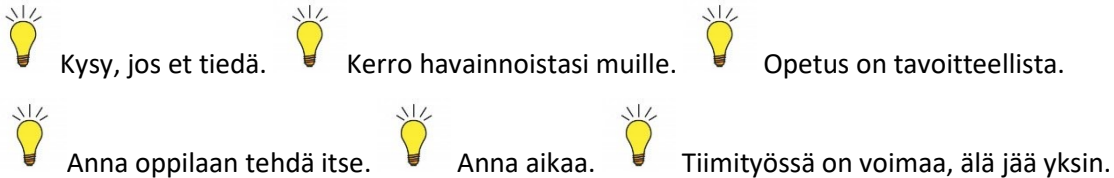
Opetussuunnitelma määrittää opettavien osa-alueiden sisällöt, jotka oli tarkoitus kuvata opinnäytetyön produktissa. Ryhmäkeskustelun järjestämisen perusteena oli opinnäytetyön suunnitelmasta lähtien tutkia kuinka opettajat näkevät henkilökohtaisen opetuksen järjestämisen toteutumisen ja merkityksen käytännössä. Keskustelun pääteemana oli, kuinka kielen- ja kommunikaation opetus näkyy toiminta-alueittain järjestettävässä opetuksessa. Minkälaisia keinoja ja menetelmiä opettajat käyttävät oppimisen tueksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi?

Halusin ryhmäkeskustelun ja analysoinnin kautta tuottaa teoriapohjaan lisäarvoa niin perehdytysmateriaaliin kuin raportin kautta yleisemmin tulkkauksen alalle. Minkälaisia teemoja asetettut kysymykset nostavat keskusteluun? Nousisiko aineistosta eli ryhmäkeskustelusta jotain sellaista sisältöä, jota voisi liittää toiminnallisen opinnäytetyön produktiin? Luin aineiston useampaan kertaan läpi ja etsin yhtymäkohtia keräämäni teoriapohjaan. Tarkastelin mitkä aihealueet synnyttivät eniten keskustelua, ja muistiinpanoja tehden pohdin aineiston soveltuvuutta perehdytysmateriaaliin. Luin aineistoa läpi myös oman kertyneen työkokemuksen näkökulmasta. Löytyisikö aineistosta ohjeistusta ilmiöihin, joita olen työkentällä huomannut haastaviksi ja mihiin ehkä tarvittaisiin lisäohjeistusta. Seuraavassa luvussa käsittelen analyysin tuloksia ja sitä mitä analyysistä on nostettu opinnäytetyön produktiin.

7 TULOKSET JA YHTEENVETO

Teemoiksi aineistosta nousivat opetuksen keinojen lisäksi puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät, multimodaaliset keinot vuorovaikutuksessa, vuorovaikutuksen monipuolisuus, kommunikointikansion käytön haasteet, havainnoinnin merkitys ja oppimisen motiivointi. Lisäkoulutuksen tarve ja mallin kautta oppiminen nostettiin myös esille. Aineiston perusteella informantit toteuttivat opetuksessa ja vuorovaikutuksessa LOVIT® muistisäännön periaatteita.

Aineistosta nousi esille opetuksen aktiivisuus, toisaalta ajan antaminen, vuorovaikutuksen merkityksellisyys, itsetunnon nostattaminen ja monipuoliset kommunikaatiokeinot. Perustaidot ja mahdollisimman itsenäisesti tekemisen oppiminen koetaan tärkeänä. Opettajien suorat terveiset ohjaajille olivat keskustelun lopuksi: ”Kysy jos et tiedä ja kerro mitä olet itse havainnoinut”(H1) ja ”Anna aikaa ja anna oppilaan tehdä itse”(H2). Nämä terveiset on sisällytetty perehdytysmateriaaliin. Aineistossa nousseiden ydinasioiden eteen sijoitin produktiin keltaisen idealampun kuvan. Ote perehdytysmateriaaliin aineiston analyysin kautta saaduista ydinasioidista produktin toteutuneessa muodossa:

Ote perehdytysmateriaalista, jossa käytetään kuvia lisäelementtinä. Kuva 1: Kirkas lamppu, Papunet. © Paxtoncrafts Charitable Trust

7.1 LOVIT® muistisääntö nousi osaksi perehdytysmateriaalia

LOVIT® on Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekille rekisteröity muistisääntö, joka aineistoista nousseiden kommunikoinnissa huomionotettavien keinojen perusteella oli perusteltua liittää produktiin. LOVIT® muistisääntö sisältää onnistuneen vuorovaikutuksen työkalut: läsnäolo, odottaminen, vastaaminen, ilmaisun mukauttaminen ja tarkistaminen (Tikoteekki 2023c). Aineiston perusteella informantit toteuttivat opetuksessa ja vuorovaikutuksessa muistisäännön työkaluja vaihtuvissa tilanteissa.

Läsnäolon merkitys todetaan tärkeäksi työkaluksi oppilaan ilmaisun mahdollistajana. ”Pysähty siihen, etkä tee muuta. On siistiä, kun puhumattoman oppilaan kanssa tunnet, että nyt ollaan

vuorovaikutuksessa”(H1). Läsnaolosta mainitaan myös se, että aikuisen on tehtävä valinta kenelle jakaa huomionsa. Vuorovaikutuksen yhdeksi osa-alueeksi mainitaan pysähtyminen. Pysähtyykö vuorovaikutukseen oppilaan kanssa, vai meneekö tekemään omia asioita. LOVIT® muistisäännön vastaaminen – työkalu tulee eri muodoissa näytteestä esille puhuttaessa vuorovaikutuksesta. Wordin sanahakutoiminto aineistosta paljastaa, että vuorovaikutus ja sen merkitys mainitaan näytteessä yhteensä 36 kertaa eri yhteyksissä.

Ilmaisun mukauttaminen: Vaikeammin kehitysvammaisten oppilaiden kanssa kommunikoinnissa tärkeäksi nousi lähelle tuleminen ja kosketus, äänen mukauttaminen hitaammaksi ja puheen intonaatio. ”Mukautan ääntä niin, että puhun hitaammin tai käytän intonaatiota enemmän. Menen oppilaan lähelle ja jos oppilas lähtee äänteleämään, mallinnan sitä ja lähden siihen mukaan. Viestin tarkastamista tehdään opetuksessa konkreettisesti ”(H2). Tuli mieleen epäselvän puheen toistaminen ja sitten varmistaminen, että tarkoittiko näin?”(H3). Omaa opetusta tarkastellaan myös objektiivisesti: ”Pitäisi olla tosi kriittinen sille omalle havainnollekin. Jotenkin aina vaan tarkastella uudestaan ja uudestaan sitä oppilasta, ettei vaan tuudittaudu omaan päätelmään.”(H1). Sijoitin jokaisen muistisäännön työkalun eteen luettelomerkintää tapaillen pienen punaisen sydämen. Ote perehdytysmateriaalista sen toteutuneessa muodossa:

Kommunikaatiotaitojen lähtökohtana on **vuorovaikutus** ja sen pohjalle rakentuva kommunikoinnin harjoittelu.

Tikoteekille rekisteröity **LOVIT®** muistisääntö sisältää onnistuneen vuorovaikutuksen työkalut.

Läsnaolo. Ole aidosti **läsnä**, kun olet toisen kanssa. Älä mieti muita asioita.

Odottaminen. Anna toiselle aikaa. Odota rauhassa elettä, katsetta, viestiä. Älä täytä hiljaisuutta.

Vastaaminen. Kun hän viestii sinulle, vastaa hänelle. Tee selväksi, että huomasit viestin.

Ilmaisun mukauttaminen. Viesti hänelle sopivalla tavalla, oli se sitten sanat, viittomat, kuvat, ilme, liike tai hengityksen mukailu.

Tarkistaminen. Varmista, että ymmärsit oikein, tai haluaako toinen jatkaa vai lopettaa.

(Tikoteekki 2023).

Ote perehdytysmateriaalista, jossa käytetään kuvia lisäelementtinä. Kuva 2: Sydän. Papunet, © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet.

7.2 Oman tahdon ilmaisu

Oppilaan oman tahdon ilmaisutaitoa pidettiin tärkeänä. Oman tahdon ja mielipiteen ilmaisua opetetaan mm. kysymyksillä ”Oliko ok vai huono?” esimerkiksi tarinoiden tai musiikkikappaleiden kohdalla. Hymynaamoja käytetään ymmärryksen tukena. ”On hauskaa, kun oppilas on aina ollut, että hyvä jostain asiasta, niin sieltä alkaakin tulla et oli huono, en tykännytkään tästä. On tosi tärkeää, että pystyy sanottamaan mistä ei tykkää. Eihän kaikesta tarvitse tykkätä.”(H1).

Minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja opettajat käyttävät opetuksessa? Kysymys nosti esiin opettajan ja oppilaan näkökulmat. Ensiksi mitä keinoja opettaja käyttää. Toiseksi ymmärtääkö oppilas, että käytössä olevien keinojen avulla hän itse pystyy ilmaisemaan itseään. ”Molemminpuolistahan se vuorovaikutus on, eli millä sä saat hänet ymmärtämään ja millä hän sitten ilmaisee omia toiveitaan. Miten kuvia käytetään tai miten niitä viittomia käytetään? Ymmärtääkö oppilas, että niiden avulla pystyy ilmaisemaan itseään?”(H4). Kommunikaatiotaitojen yksi osa-alue on kielellinen tietoisuus, johon kuuluu symbolifunktion edistymisen lisäksi, se että oppilas ymmärtää kommunikaation merkityksen ja voiman, sekä kielen ja kommunikaation vuorovaikutuksen merkityksen (Espoo ops 2014). Vuorovaikutuksen merkityksen ymmärtäminen on lähtökohta oman tahdon ilmaisun kehittymiselle.

7.3 Kommunikointimenetelmät opetuksessa

Keräsin aineistosta informanttien luettelemat kommunikaatiomenetelmät koska produktiin oli tarkoitus koostaa erillinen osio puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaation menetelmistä. Aineistosta esiin nousseet kommunikaatiomenetelmät olivat selkeä puhe, tukiviittomat, kuvakommunikaatio, kehonkieli, ilmeet, eleet ja voimauttavan vuorovaikutuksen keinot, mallista oppiminen, epäselvän puheen toistaminen ja viestin varmistaminen. Multimodaaliset resurssit näkyvät opetuksessa: ajan antaminen, tilan hyödyntäminen, oman puheen hidastaminen, lähelle tuleminen, katsekontakti ja oppilaan rytmin mukaan toimiminen. Tekniset ja teknologiaan pohjautuvat apuvälineet, joita on käytössä: GoTalk, painikkeet ja Moi sovellus. Moi sovellus koettiin erityisen hyödylliseksi ja vuorovaikutusta lisääväksi työkaluksi keskusteluun niin oppilaan kanssa, kuin myös perheen suuntaan.

Vaihtuuko kommunikaatiomenetelmä siirryttäessä oppimisen eri osa-alueisiin? Vastausten perusteella menetelmät pysyvät melko samoina, vaikka vaihtelevat tilanteen mukaan. Aineiston

perusteella Espoon perusopetuksen opetussuunnitelman (2014, 102) kirjaus kommunikaatiotaitojen harjoittelusta eri tilanteissa koulupäivän aikana toteutuu opetuksessa. Pöytätehtävissä on helpompi opettaa kuvien käyttöä, kun taas motorisissa harjoitteissa näyttäminen ja mallista oppiminen voi toimia paremmin. Nähtiin myös hyvänä, että oppilas pärjää arkielämän asioissa myös puheella ohjaten, koska kuvia ei ole aina mukana tai saatavilla. Aineiston perusteella opetuksessa hyödynnetään monipuolisesti, joustavasti ja tilannesidonnaisesti eri kommunikointimenetelmiä. Oppimista tapahtuu toiminnan kautta arjen vaihtuvissa tilanteissa.

7.4 Kommunikaatiokansio ja kuvat opetuksessa

Kommunikointikansio synnytti paljon keskustelua. Kansio mainittiin keskustelussa eri yhteyksissä 46 kertaa. Mikäli oppilas ymmärtää muuten, kansion käyttö jätetään vähemmälle. Aikuisen pitäisi myös osata käyttää kansiota, eikä tätä taitoa välttämättä ole. TA-opetuksessa lisä- ja täydennyskoulutuksen tarpeet tulevat esiin arjen haasteissa (Kaukoma 2023, 229). Teemaksi nousi lisäkoulutuksen tarve.

”On ollut hirveän vaikea saada oppilaalle kommunikaatiokansiota vuosien saatossa.” ”Kansioiden käyttö on hankalaa” kahden informantin suulla. Aikuisen kansionkäytön osaamisen merkitys nousee esille: ”Oppilaiden henkilökohtaisia kansioita on käytetty ihan kansiotunti nimellä olevalla tunnilla. Kansioista on juteltu ja opeteltu sitä kansioikäyttöä, että se tulisi myös aikuisille tutuksi. Koska se on myös yksi haaste, että aikuiset ei osaa sitä käyttää. Sitä pitäisi itsekin harjoitella tosi paljon, että siitä tulisi helpompi ja se yleistyisi.”(H4). Toisaalta kansiossa nähdään paljon mahdollisuuksia keskustelulle. Kansiota voitiin käyttää tietokirjamaisesti tai mistä tykkää tai ei tykkää tyyppisesti.

Opettajat tekevät itse opetuksessa tarvitsemiaan kuvia. Kuvia käytetään yleisesti paljon opetuksessa. ”... sitten se kansio kyllä usein jää.” (H1). Opettajien havainnointien pohjalta lausetasoinen kansion käyttö vaatisi oppilaalta keskittymiskykyä ja opettajalta taitoa motivaation ylläpitämiseen. Kuvien käyttö TA-opetuksessa on yleistä ja opettajat tuottavat opetusmateriaalia itse. Kuvat voivat jäädä myös pois, kun oppilas oppii viittomaan tai kommunikoimaan puheella. Siirrytään avusteisesta kommunikoinnista, ei-avusteiseen kommunikointiin. Avusteiseen kommunikointiin liittyvät esineet, kuvat ja symbolijärjestelmät, ei-avusteiseen puhe, tukiviittomat, eleet ja kehoviestit (Huuhtanen 2012, 16). Aineiston perusteella päätelin, että puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien esittely produktissa antaisi yleissilmäyksellä kuvan

siitä, kuinka monipuolisesta asiasta on kyse. Menetelmien sisällyttäminen perehdytysmateriaaliin oli osa myös alkuperäistä suunnitelmaa produktin sisällöstä. Aikuinen toimii kielellisenä mallina oppilaalle käyttäessään kommunikaatiokeinoja ja menetelmiä. Ote produktista, joka johdattaa puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien esittelyyn. Oteessa tulee esille ohjaavan aikuisen merkitys.

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

Ote perehdytysmateriaalista, jossa käytetään kuvia lisäelementtinä. Kuva 3: Kommunikoida, Papunet. © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

Toiminta-alueittain opetuksessa käytetään kuvia oppilaan ymmärryksen tukemiseksi.

Oppilas voi harjoitella kommunikaatiota esimerkiksi kuvien ja viittomien avulla.

Osaavammalla kommunikointi kumppanilla on merkittävä rooli oppilaan kommunikointi taitojen kehittämisessä.

Selkeä puhe tukee ymmärrystä.

Kun ohjaava aikuinen käyttää puhetta tukevaa tai korvaavaa menetelmää, hän toimii lapselle **kielellisenä mallina** menetelmän käytössä.

Valmis perehdytysmateriaali löytyy kokonaisuudessa liitteenä opinnäytetyön lopusta (Liite 4).

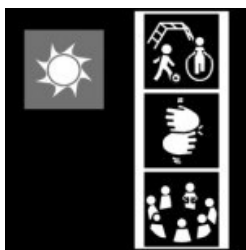
7.5 Motivaatio, vuorovaikutus ja oppiminen

Kolme informanteista nosti esiin, että motivoinnin ja sen, että kuvien käytön harjoittelun tulee olla kivaa. Espoon perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) sanotaan, että opetuksessa tulee hyödyntää oppilaan vahvuuksia. Onnistumiset arjessa vahvistavat oppilaan itsetuntoa ja motivoivat oppimisen äärelle, toisaalta myös ikäviä asioita pitää koulussa tehdä. Kirjassaan “The ecology and semiotics of language learning: A sociocultural perspective” (2004) Van Lier kiinnittää huomiota opetuksen laatuun, joka ei ole sama kuin kielen standardit. Jos keskitytään vain standardeihin (esim. kuvasymbolit), ei ole aikaa retkille, musiikille eikä taiteelle (Van Lier 2004, 6).

Pohdin laadun käsitettä näytteessä esiin tulleen motivaation ja kiinnostuksen ylläpitämisen näkökulmasta. Yksi informanteista kertoi, ettei käytä liikunnassa kuvakommunikaatiota. Tärkeämpää on saada liikuntahetkiin iloa ja ”tekemisen meininkiä”. Ekologinen kielenoppiminen tarkoittaa oppimista suhteessa ympäröivään maailmaan, esineisiin ja sosiaalisiin suhteisiin (Van Lier 2004, 5). Liikkumisen ilo ja ryhmässä tekeminen vahvistavat itsetuntoa, sosiaalisia taitoja sekä kehontuntemusta ja sitä kautta ekologisen ajattelun mukaisesti myös kielenoppimista. Kielellistä oppimista tapahtuu ilman kuviakin, kannustusta ja multimodaalisia resursseja hyödyntäen. Toisaalta aineisto osoittaa, että kuvia käytetään paljon opetuksessa. ”Kuvista mä ajattelen, että kuvissa motivoi se, että saa valita mitä haluaa. Esim. kansioissa puheterapeutit painottavat, että ei se ole pelkästään haluamista se kansion käyttö. Kuitenkin ykkösenä se aina lähtee siitä mitä itse haluaa.”(H4)

7.6 Oppimisen havainnointi ja keinot

Miten opettajat näkevät vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehittymisen opetettavissa osa-alueissa? Vuorovaikutus ei ole yksipuolista, mutta kuinka saada oppilas ymmärtämään ja käyttämään itse käytettävissä olevia keinoja. Ruotsalaisen puheterapeutti Boel Heister Trygin mukaan kuvallinen päiväohjelma selkeyttää ja luo järjestystä päivän tapahtumille (Trygg 2010, 67). Tämä oli havaittu myös opetuksessa. Kuvallinen päiväjärjestys ei ole kommunikointia (mt., 67), mutta se muodostaa oppilaille tärkeän informaatiokanavan siihen mitä ollaan kulloinkin tekemässä. Opetuksessa struktuuri koettiin merkittäväksi. Lisäksi todettiin, että vuorovaikutus on moninaista ja läsnä jokaisessa tilanteessa. Kuvallinen päiväjärjestys on esitetty perehdytysmateriaalissa:

Kuva 4: Päivätoiminta, Papunet. © Sclera

Kuvallinen päiväjärjestys

Selkeyttää ja antaa järjestyksen päivälle.

Helpottaa ymmärrystä mitä on tapahtumassa.

Opettajan apuna oppimisen tarkastelussa on päivittäinen havainnoiminen, toisaalta myös asian tarkastelu pitkällä kaarella. Havainnoinnissa pitää ottaa huomioon oppilaan vireystila, joskus voi tapahtua myös taantumista. Havainnointi ja joskus yllätyksellisyyskin on avainasemassa, kun tarkkaillaan oppilaan oppimista kommunikaation saralla. Vuorovaikutus on läsnä jokaisessa tilanteessa.

Kiinnostuksen kohteen löytyminen tai sen ylläpito luo oppimisen perustaa. Ohjaavalla aikuisella on iso merkitys oppilaan edistymisen kannalta. Oppimisen kannalta yhteistyö tiimin, perheen ja terapeuttien kanssa koetaan tärkeäksi. Moniammatillisuuden mainitseminen produktissa laajentaa ymmärrystä siitä, että oppilaan hyväksi työskentelee useampi taho. Moniammatillisuus ja yhteistyö opettajan kanssa löytyy perehdytysmateriaalista.

Erityiskoulunkäynninohjaajan työtehtävät koulupäivän aikana

Oppilaan toimintakyvyn tukeminen opetuksen, ohjaamisen ja kuntoutuksen keinoin.

Ohjata ja avustaa oppilaita toiminta-alueittain opetuksessa yhteistyössä opettajan kanssa.

Erityiskoulunkäynninohjaaja toimii osana moniammatillista tiimiä.

Ote perehdytysmateriaalista, jossa käytetään kuvia lisäelementtinä. Kuva 3: Pukea, Papunet. © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet. Kuva 4: Opastaa Papunet © Sergio Palao. Kuva 5: Neuvoa, Papunet © Paxtoncrafts Charitable Trust. Kuva 6: Ryhmätyö, Papunet. © Sergio Palao / ARASAAC

Kuvakommunikaation harjoittelussa opettelu aloitetaan oppilaille mieluisista asioista. Oman mielipiteen ilmaisua on tuettu mahdollistamalla valintojen tekemistä kahden kuvan avulla. Oppimista on voitu tulkita tapahtuneen, kun tiedossa oleva mieluisen asian valitseminen tapahtuu riippumatta siitä, miten päin kuvat on asetettu valittavaksi. Kuvien paikkoja vaihtelemalla opetuksessa on päästy havainnoimaan sitä, että taito on yleistynyt, ettei se ole vain fiksoituma johonkin yhteen tilanteeseen. Oman tahdon ja mielipiteen ilmaisua tuetaan, kyllä-ei vastauksilla

ja hyvä vai huono?- asetelmalla, myös hymynaamat toimivat ilmaisun tukena. Opetus tapahtuu konkretian kautta.

Vuorovaikutus on paljon kiinni aikuisesta. Informanteilla kommunikoinnin opetus tapahtuu tällä hetkellä integroituna muuhun opetukseen. Aiemmin viittomatunnit, kansiokeskustelutunnit ja voimauttava vuorovaikutus on toteutunut omina oppitunteinaan. Oppijan sisäisen maailman, tunnetilojen ja keskittymiskyvyn sensitiivinen havainnointi ja siihen reagointi auttaa turvallisen oppimisympäristön luomisessa. Turvallinen oppimisympäristö tukee oppimista.

7.7 Erityiskoulunkäynninohjaajan merkitys opettajan näkökulmasta

Perehdytysmateriaali kohdentuu sijaisille ja uusille erityiskoulunkäynninohjaajille. Tutkin aineistoa opettajan näkökulmasta. Mikä perehdytysmateriaalissa olisi yhteistyön kannalta oleellista ja arjessa toistuvaa? Aineistosta nousee esille, että erityiskoulunkäynninohjaajan rooli oppilaan opetuksessa nähdään merkittävänä. Ohjaaja viettää ison osan päivää oppilaan kanssa.

Kommunikaatio-opetuksessa aikuisen rooli voi olla edistävää tai estävää. Aineistosta tulleen ajatuksen jakaa myös HUUHTANEN (2012) teoksessa Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa: ”Lähi-ihmisen osuus kommunikoinnin kehittämisessä on merkittävä.” Hän jatkaa, ”He voivat toiminnallaan sekä edistää että latistaa puhevammaisen ihmisen motivaatiota kommunikointiin”. (HUUHTANEN 2012, 19).

Erilaiset persoonallisuudet koetaan rikkautena ja hyvänä asiana oppilaan oppimisen kannalta. Tiimityö mahdollistaa hyvien toimintamallien kopioimisen omaan työotteeseen. Toisaalta toivotaan, että tiimissä olisi myös kokeneita ohjaajia, jolloin opettajan ei tarvitsisi selittää kaikkia oppilaan ohjaukseen liittyviä asioita useaan kertaan alusta asti. Kieli opitaan omassa kieli- ja kulttuuriyhteisössä kyvykkäimpien kielenkäyttäjien vuorovaikutuksen avulla (LAUNONEN, 2013, 10). Mallittaminen oppilaille toimii myös samanaikaisesti ohjaajille tietona, miten käsillä oleva tehtävä tulisi tehdä. Vaikka tehtävä on näennäisesti sama, oppimisen tavoite voi kuitenkin olla eri.

Opettajan ja ohjaajien yhteistyöstä nousi keskustelua eri näkökulmista ja toimintatavoista kuitenkin opettajan kokemuspohjan kautta. Luokan ilmapiiri ja valppaus luokassa koettiin oppilaan hyvinvointia edistäväksi asiaksi. Kun ollaan tilanteen tasalla, herkästi ilmapiiriä lukevien oppilaiden parissa, valppaus ja sanaton viestintä auttaa pitämään eri tavalla haasteelliset tilanteet hallinnassa.

8 PRODUKTIN MUOTO, SISÄLTÖ JA TOTEUTUS

Opinnäytetyön prosessin alussa mietin produktin ulkoasua ja toteuttamistapaa. Olisiko produkti QR-koodilla avautuva sähköinen esitys vai perinteinen paperiversio? Esittäessäni opinnäytetyön idean opinnäytetyön ohjaajalle, hän mainitsi, että produkti olisi hyödyllistä jakaa myös vanhemmille. Tutkiessani kyseistä ehdotusta tarkemmin, minulle selvisi, että Vip-verkoston nettisivuilta löytyy selkeä sähköinen opas toiminta-alueittain opetuksesta eri kielillä. Vip-verkosto on opetus- ja kulttuuriministeriön johtama kehittämistyö (v. 2018–2022) jossa kehitetään vaativaa erityistä tukea lapsille, joilla on vakavaa psyykkistä oireilua, autismikirjon häiriöitä, kehitysvamma-diagnoosi tai vaikea- ja monivammaisuutta (Opetushallitus 2023). Sähköisestä oppaasta löytyi hahmottelemani produktin sisältöä jo valmiiksi. Sellaisenaan se oli hyvä lähetettäväksi linkkinä vanhemmille, jos siihen nähtäisiin tarve.

Päädyimme työntilaaajan kanssa yhteisessä keskustelussa paperiseen versioon. Kohderyhmiksi rajautuivat sijaiset ja uudet erityiskoulunkäynninohjaajat. Paperista versiota puolsi se, että koulukohtaisesta perehdytyskansiosta puuttui koulupäivän kuvaus. Produktia aloin työstämään kerättyäni raporttiin useamman viikon tietoperustaa ja analysoituani opettajille suunnatun ryhmäkeskustelun.

Pohdin, tekisinkö produktin Canvan ilmaisella suunnittelutyökalulla vai Word-ohjelmalla käyttäen Papunetin kuvia. Olisiko Widgit kuvakirjoitusohjelma yksi mahdollinen vaihtoehto? Työstin produktin raakaversiot Widgit-kuvakirjoitusohjelmalla, Canvan ilmaisella graafisen suunnittelun työkalulla (Canva free) sekä Wordin ja Papunet kuvapankin yhdistelmällä. Selvitin toteutusmuotojen kuvien käyttöoikeutta.

Canva on ilmainen graafisen suunnittelun työkalu. Canvan ilmaisen sisällön käyttöoikeudet myönnetään maksutta. Yleisesti ottaen suunnittelumalleissa käytettyjen elementtien luojia ei tarvitse ilmoittaa, mutta se on aina kannattavaa. (Canva.com). Canva-ohjelmaan sisältämät elementit ja kuvat, ovat peräisin useasta eri lähteestä, joten koin tästä näkökulmasta Canvan hankalaksi käyttää. Olin syyskuussa 2023 yhteydessä Kopiostoon saadakseni selvennystä Canvan käyttöoikeuksiin. Kopiosto ei voinut ottaa kantaa Canvan käyttöehtoihin, koska Canvaa koskevat ohjelmiston omat käyttöehdot.

Halusin että produktin sisältöön löytyy tarkka lähdeluettelo. Papunetin kuvapankki oli tässä tapauksessa varmin ja selkein. Papunetin kuvapankin ja kuvatyökalun kuvat on lisensoitu Niemeä-Epäkaupallinen-JaaSamoin-lisenssillä, eli Creative Commons, lyhennettynä CC (Papunet

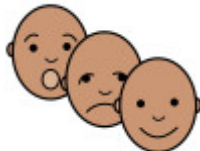
2023). Kuvia saa siis käyttää vapaasti kaikkiin epäkaupallisiin tarkoituksiin, kunhan kuvien alkuperäinen lähde on mainittu (mt. 2023). Produktissa käytettyjen kuvien lähteet löytyvät perehdytysmateriaalista (Liite 4). Widgitin käyttöoikeuden produktissa tarkistin Humakin vastaavalta lehtorilta. Widgit olisi käyttöoikeutensa puolesta ollut mahdollinen käyttää, mutta ohjelma ei ihan kääntynyt haluamaani muotoon. Päädyin toteuttamaan perehdytysmateriaalin Wordilla ja Papunetin kuvilla.

Espoo on monikulttuurinen kunta. Monikulttuurisuus näkyy vahvasti koulussa. Kansainvälisyys on olennainen osa suomalaista yhteiskuntaa, ja erityisesti espooalaisten kulttuurinen monimuotoisuus kasvaa jatkuvasti (Espoo 2023a). Halusin kuvavalintojen avulla tuoda myös monikulttuurisuuden esille. Mikäli löytyi, valitsin kuvasymboleihin tumma- sekä vaaleaihoisia hahmoja. Ote produktista, jossa olen löytänyt kuvia, jotka tuovat esiin monikulttuurisuuden.

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on ryhmässä toimiminen ja osallisuuden kehittyminen.

Opetus sisältää erilaisissa ympäristöissä toimimista sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitoja.

Oppilaan itsetuntemusta ja motivaatiota tuetaan vahvistamalla myönteistä oppimisen ilmapiiriä.

Ote perehdytysmateriaalista, jossa käytetään kuvia lisäelementtinä. Kuva 7: Kuka olen, Papunet. © Sclera, muokkaus Ritva Hämäläinen Savas Kuva 8: Tunteet, Papunet © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet. Kuva 9: Inkluisio; Papunet © Sergio Palao / ARASAAC

Perehdytysmateriaali on toteutettu Wordilla ja Papunetin kuvilla. Paperinen perehdytysmateriaali tuli fyysisen perehdytyskansion lisäosaksi. Opetuksen alueitten kuvaukset on tiivistetty produktiin Espoon opetussuunnitelmasta (2014). Ryhmäkeskustelun aineistosta ”lamput” nousivat korostamaan erityiskoulunkäynninohjaajan käytännön työssä huomioitavia asioita. Aineistosta nousi vuorovaikutuksen merkitys ja liitin sen perehdytysmateriaaliin LOVIT® muistisäännön muodossa. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointikeinot ja siinä huomioitavat seikat tulivat omana osana perehdytysmateriaaliin.

9 POHDINTA

Ruusutorpan sijaisille ja uusille erityiskoulunkäynninohjaajille suunnatusta perehdytyskansiosta puuttui koulupäivän sisällön kuvaus. Opinnäytetyöni tavoitteena oli korjata tämä puute tuottamalla selkeä perehdytysmateriaali toiminta-alueittain järjestettävään opetukseen. Opetuksen kuvauksen tavoitteena on lisätä tietoa siitä, että kehitysvammaisten oppilaiden opetus on tavoitteellista toimintaa, jolla on merkitys oppilaan mahdollisimman itsenäisen toiminnan kehittymiseksi. Tilaajalta saamani kirjallisen palautteen mukaan tavoitteet toteutuivat.

Kielen- ja kommunikaation osa-alue nousi produktissa omaksi kokonaisuudeksi. Perehdytysmateriaali on tullut käyttöön ja tilaajan mukaan se olisi hyvä jakaa muihinkin kouluihin, joissa toiminta-alueittain opetusta järjestetään. Tilaajan sanoin opasta voi käyttää myös s2 kielitaustaisten ohjaajien kanssa. Selkeäkielisyys ja ymmärrettävyys olivat yksi perehdytysmateriaalin tavoitteista.

Tietoperusta palveli mielestäni produktin sisältöä. Rajasin pois erityispedagogiikan historian sekä laajemman kuvauksen ekologisesta kielenoppimisesta. Opetuksen alueitten kuvaukset on tiivistetty produktiin Espoon opetussuunnitelmasta (2014). Tietopohjassa opetuksen osa-alueitten kuvauksessa käytin useita lähteitä ja toin esille, kuinka jokainen opettettava osa-alue tukee kielen- ja kommunikaation kehitystä. Toiminnallisen, sosiokulttuurisen ja ekologisen oppimisen teorit ovat yhdistettävissä TA-opetuksen muotoon. Pyrin avaamaan em. käsitteitä käytännön esimerkkien kautta. Lähikehityksen vyöhykkeen teoria on mielestäni oleellinen osa opetusta. Tämä nousikin produktissa muotoon ”anna oppilaan tehdä itse”.

Kieli on avain osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Opettajille toteutetun ryhmäkeskustelun tavoitteena oli kerätä opinnäytetyön produktiin hiljaista tietoa opetuksessa käytössä olevista kommunikoinnin multimodaalisista keinoista ja konkreettisista tavoista toimia. Miten kielen ja kommunikaation opetus toteutuu luokissa ja millainen rooli ohjaavilla aikuisilla oppimisessa on. Toteutuneen ryhmäkeskustelun sisältö avasi kielen- ja kommunikaatio opetuksen keinoja ja oppimisen havainnoinnin, vuorovaikutuksen ja motivoinnin merkitystä opetuksessa. Aineiston analyysistä sain poimittua ydinasioita perehdytysmateriaaliin ns. ”lamppuihin”. Ryhmäkeskustelun aineistosta ”lamput” nousivat korostamaan käytännön työn ydinasioita. Lihavoin produktista asioita, jotka olivat saaneet vahvistusta ja lisäarvoa erityisluokanopettajille suunnatun ryhmäkeskustelun analyysistä.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kehittämistehtävän tavoitteena on ammatillinen tuotos, joka palvelee kohderyhmää (Kostamo, Airaksinen, Vilka 2022, 11). Vaikka toiminnallisen opinnäytetyöni produkti on suunnattu erityiskoulunkäynninohjaajille, ajatuksena kehittämistyössä oli lisäksi se, että opinnäytetyön raportti voisi palvella laajemmin tulkkausalaan. Kouluympäristön toimintaa avaamalla tuleva puhevammaisen tulkki ja kommunikaatio-ohjaaja voisi saada käsityksen siitä työstä, jota oppilaiden hyväksi ja kielen- ja kommunikaation oppimisen tukemiseksi koulussa tehdään.

Puhevammaisen ihmisen kommunikoinnin aloitteet ja ymmärretyksi tuleminen ovat usein vuorovaikutuksessa vahvemman osapuolen varassa. Koulussa tehdään monipuolisesti työtä kommunikaatiotaitojen opettamiseksi. Ryhmäkesustelun ja ammattikirjallisuuden perusteella voi todeta, että vuorovaikutus on perustava osa oppilaan kielen kehitystä, hyvinvointia ja avautumista ympäröivän maailman mahdollisuuksille. Vuorovaikutuksen merkityksellisyyden liitin perehdytysmateriaaliin LOVIT® muistisäännön muodossa. Olin tilaajalta saamani palautteen perusteella osannut tiivistää laajan aihealueen ja saada perehdytysmateriaaliin oleelliset asiat.

Kuntouttava ja hyvä oppilaan ohjaus ja opetus edistää oppijan mahdollisimman itsenäisen toiminnan, oman tahdon, itsemääräämisoikeuden ja valintojen tekemisen omassa elämässään. Kaikki opetettavat osa alueet jokainen tukevat näitä tavoitteita. Produktin tavoite on omalta osaltaan edistää näitä tavoitteita oppilaan hyväksi. Erityiskoulunkäynninohjaajana toimivan henkilön on tärkeää tiedostaa, että koulussa opetus on tavoitteellista ja tavoitteet on kirjattu henkilökohtaisen opetuksen järjestämisen suunnitelmaan. Valmis produkti antaa yleiskuvan opetuksen sisällöstä ja merkityksellisyydestä. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinnot on sisällytetty produktiin.

Opinnäytetyössä olen pyrkinyt toteuttamaan hyvää tieteellistä käytäntöä (HKT). Opinnäytetyötä varten on hankittu tarvittava tutkimuslupa, informanteille on laadittu tiedote ja suostumuslomake. Keskustelun tiedot on tallennettu tietoturvalisesti. Lähdeviittausta on noudatettu Humakin lähdeviittaussoppaan mukaisesti. Olen tehnyt parhaani noudattaen hyvän tieteellisen käytännön toimintatapoja eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta (TENK, 2023).

Tarkastellessani opinnäytetyön prosessia, voin todeta, että matka on ollut melko pitkä. Olen joutunut tekemään rajausta ja pohtimaan mikä työmäärä on oikeasuhtainen opinnäytetyöhön nähden. Alusta asti olen ollut tietoinen, että opinnäytetyöllä on paikkansa ja onnistuessaan se tulee tarpeeseen. Opinnäytetyön prosessi vei alkuideasta päätökseen lähes vuoden.

Vuoden 2023 alussa valitsin aihe-ehdotuksen ja esittelin sen työntilaaajalle. Ehdotus hyväksyttiin talvella 2023 tilaajan ja Humakin puolesta. Keväällä tein opinnäytetyön suunnitelman ja lähetin tutkimuslupa hakemuksen Espoon kaupungille. Toukokuussa tapahtui paljon. Tutkimuslupa myönnettiin ja yhteistyösopimus laadittiin Humakin ja Ruusutorpan välillä Wihissä. Sain laadittua ja toimitettua ryhmäkeskustelun tiedotteen ja suostumuslomakkeen suunnittelemani ryhmäkeskustelun osallistujille. Ryhmäkeskustelu ehdittiin toteuttaa Ruusutorpan koululla ennen kesälomille siirtymistä.

Kesällä 2023 olin litteroinut haastattelun aineiston ja aloittanut raportin työstämisen. Pitkä loma auttoi jatkamaan työtä elokuussa, jolloin työstin tietoperustaa ja tein aineiston analyysia. Tapausin työntilaaajan syyslukukauden alkaessa ja keskustelimme produktin toteutustavasta. Pitkän tietoperustan työstön jälkeen, oli hyvä aloittaa itse produktin tekeminen. Työntilaaajan palautteen pohjalta tein joitakin muutoksia tuotteeseen. Sain syksyn aikana produktin valmiiksi ja jalkautin perehdytysmateriaalin kentälle. Opinnäytetyön raporttia, varsinkin saavutettavuuden näkökulmasta, hioin väliseminaarin ja työn luovuttamisen jälkeen edelleen. Työ on nyt valmis, ja on aika suunnata katse tulevaan.

Olen oppinut prosessin aikana paljon. Usein olen pysähtynyt pohtimaan eettisyyttä, toiminko siinä hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti, viittaanko oikein. Esitänkö asiat kärjistämättä, sensitiivisesti ja neutraalisti. Pystynkö yhdistämään työkokemuksesta kumpuavat käytännön esimerkit käsittelemääni tietoperustaan. Käsittelenkö työn kannalta relevantteja asioita, ovatko nämä asiat yhdistettävissä toisiinsa. Mikä on tarpeeksi, lähdenkö sivupoluille, vai pysynkö asiassa. Olenko tehnyt parhaani.

Tämä opinnäytetyö on yksi palapelin osa työyhteisön toimintatapojen selkeyttämisessä. Vuorovaikutus ja kommunikaation opettaminen ja oppiminen ovat monitahoinen ja laaja aihealue. Aineistosta tuli esille puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien lisäkoulutuksen tarve. Tässä olisi kehittämissuunnitelmasta työyhteisön tarpeisiin koulutuksen muodossa. Opinnäytetyölleni asettamat tavoitteet toteutuivat. Sain toteutettua selkeän perehdytysmateriaalin. Visuaalisuus toteutui Papunetin kuvia hyödyntäen. Perehdytysmateriaalin opetuksen osaluissa kuvataan opetuksen merkityksellisuutta oppilaan kasvulle ja kehitykselle, joka oli yksi tavoitteistani.

Selkeyttäessäni ja tiivistäessäni Espoon opetussuunnitelman osia perehdytysmateriaaliin, ymmärsin kielellisen ympäristön selkeyttämisen tärkeyden. Esimerkiksi koulun viralliset tiedotteet

saattavat olla vieraskieliselle huoltajalle vaikeita ymmärtää. Yhteisymmärrys asioista sujuvoittaa yhteistyötä, niin huoltajien suuntaan kuin työyhteisössä. Monikielisessä ympäristössä selkeän yleiskielen käytöllä ja asioiden tiivistämisellä olennaiseen on merkitystä. Selkokielellä on paikkansa opetuksessa. Kielitaustasta riippumatta selkokielen elementit hyödyttävät monia.

Opetuksen merkityksellisyydestä minua inspiroi ryhmäkeskusteluun osallistuneen ammattilaisen lausahdus: ”Semmoinen asia, mitä oppilaan näkökulmasta pitäisi opetella, menee aina jonkin näistä toiminta-alueista alle. Kertokaa, jos joku keksii asian, jota jonkun pitäisi harjoitella, eikä se menisi mihinkään näistä osa-alueista. Kaikki elämän opeteltavat asiat kuuluvat johonkin näistä osa-alueista!”. Olen hänen kanssaan samaa mieltä.

Ehkä joku oppilaistamme on tuleva tulkkaukspalvelun asiakas. Opinnäytetyön raportin kautta tulevat tulkkauk- ja kommunikaatio-ohjauksen ammattilaiset voivat saada kuvan työstä, jota opetuksessa tehdään oppilaan kielen- ja kommunikaatiotaitojen kehittymisen eteen. Puhetta tulevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien mallittaminen, sekä opetus ja ohjaus yhdessä muiden opetettavien osa-alueiden kanssa tähtää kaikki oppilaan hyväksi. Kun heität lampeen kiven, siitä syntyvät renkaat leviävät laajalle. Oppilaat ovat perimmältään tämän opinnäytetyön tärkein kohderyhmä.

LÄHTEET

- Alanen, Riikka 2000. Vygotsky, van Lier ja kielenoppinen: Sosiokulttuurinen oppiminen, viitekehys kielellisen tietoisuuden ja vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa. Kalaja, P. & L. Nieminen (toim.) 2000. Kielikoulussa – kieli koulussa. AFinLA vuosikirja 2000. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu ja no. 58. Jyväskylä. s. 95–120. Viitattu 23.8.2023 <https://journal.fi/afinlavk/article/view/59844>
- Aro, Mari 2013. Kielen oppijasta kielen osaajaksi. Viitattu 23.8.2023. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/60042>
- From, Kristine ja Koppinen, Marja-Leena 2012. Menossa Mukana: Tukea Tarvitsevan Lapsen Ja Nuoren Toiminnallinen Osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Espoo 2023a. Maahanmuuttajataustaiset lapset ja nuoret tuovat monikulttuurisuutta, -kielisyttä ja uusia näkökantoja. Viitattu 10.11.2023 <https://www.espoo.fi/fi/uutiset/2023/08/maahanmuuttajataustaiset-lapset-ja-nuoret-tuovat-monikulttuurisuutta-kielisytta-ja-uusia>
- Espoo 2023b. Ruusutorpan koulu. Viitattu 5.7.2023 <https://www.espoo.fi/fi/ruusutorpan-koulu>
- Espoo 2023c. Väestö. Viitattu 10.3.2023 <https://www.espoo.fi/fi/vaesto#vestrakenne-ja-vestnmuutokset-17442>
- Espoon kaupungin suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelma 2014. Erityinen tuki viitattu 30.5.2023 <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/27071986>
- Espoon kaupunki 2021. Vuoden esteetön palkinto. Uutinen 3.12.2021. <https://www.espoo.fi/fi/uutiset/2021/12/espoo-erityisluokille-on-myonnetty-vuoden-2021-esteeton-teko-palkinto>
- Heister Trygg, Boel, Rautakoski, Pirjo (suom.) 2010. Graafinen kommunikointi: Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opikie.
- Humak 2023. Opinnäytetyön eettiset suositukset. Viitattu 10.11.2023 <https://humak.libguides.com/c.php?g=684696&p=4899527>
- Huhtanen, Kristiina (2012). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opikie.
- Juurikainen Outi 2018. Saatan oppia hitaasti. Ylämylly: Sanoina.
- Karvi. Kansallisen koulutuksen arviointikeskus. 2021. Viitattu 10.3.2023 <https://karvi.fi/2021/03/30/lahihoitajiksi-opiskelevien-osaaminen-arvosanoillamitattuna-erittain-hyvaa-ja-melko-tasalaatuista-tooreettisessa-osaamisessa-kehitettavaa/>
- Kaukomaa Kukka-Maaria, 2022. Toiminta-alueittain Järjestettävä Opetus. Toim. Äikäs, Aino, Irene Rämä, ja Noora Heiskanen. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Keva 2023. Kuntien työvoimaennuste: Hoitajapula kaksinkertaistunut kahdessa vuodessa. Viitattu 30.5.2023 <https://www.keva.fi/uutiset-ja-artikkelit/kuntien-tyovoimaennuste-hoitajapula-kaksinkertaistui-kahdessa-vuodessa/>
- Kela 2018. Kelan tutkimuksia. Eija Roisko, Hannu T. Vesala ja Juho Ylitalo Myönnetty, ei käytetty Selvitys puhevammaisten tulkkauspalvelun haasteista ja mahdollisuuksista vuosina 2011–2014. Viitattu 10.3.2023 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/251192/Tyopapereita143_saavutettava.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Kostamo, Pipsa & Airaksinen, Tiina & Vilkkä, Hanna 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi. Helsinki: Art House.
- KvaliMOTV 2023. Laadullinen tutkimus. Aineisto ja teorialähtöisyys. Viitattu 13.11.2023 https://www.fsd.tuni.fi/metelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html
- Launonen, Kaisa 2013. Vuorovaikutus: Kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Helsinki: Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opik.
- Lehtonen, Tuija 2015. Artikkel. Pedagoginen perusta kielen oppimisessa. Turun yliopiston Brahea-keskuksen julkaisuja. Tila haltuun! Suositukset virtuaalisen suomen opiskelun toteuttamiseen. Viitattu 29.9.2023 <https://helda.helsinki.fi/items/39ef65b2-2e45-43e7-b410-37349667ed64>
- Malm, Marita & Matero, Marja & Repo, Marjo & Talvela, Eeva-Liisa 2012. Kehitysvammaisuus. Esteistä mahdollisuuksiin : vammaistyön perusteet. Helsinki: Sanoma Pro 2012.
- Mannerkoski, M. (2022). VIP-verkoston Toiminta-alueittain järjestettävä opetus -teemaryhmä. eEriKa : erityispedagoginen tutkimus- ja menetelmätieto, 1, 68–73.
- Mäntyranta, Taina & Kaila, Minna 2008. Artikkel. Lääketieteen aikakauskirja Duodecim. Fokuserhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Viitattu 30.6.2023 <https://www.duodecimlehti.fi/duo97349>
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo (2015). Kehittämistyön menetelmät: Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3.–4. painos. Helsinki: Sanoma Pro O.
- Omnia 2023. Kehitysvamma-alan ohjaajan koulutus. Viitattu 10.3.2023 <https://www.omnia.fi/koulutukset/kehitysvamma-alan-ohjaajan-koulutus>
- Opetushallitus 2023. HOJKS. Viitattu 28.6.2023 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/toiminta-alueittain-jarjestettava-opetus> Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet perusopetuksessa. Viitattu 27.8.2023 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaan-oikeudet-ja-velvollisuudet-perusopetuksessa>
- OVTES 2005. Kehitysvammaisille oppilaille antavan erityisopetuksen opettajan kelpoisuus. Viitattu 30.5.2023 <https://www.kt.fi/sopimukset/ohjeet/ovtes/erityisopetuksen-opettajan-kelpoisuus-peruspalkka-hinnoittelutunnus>
- Papunet 2023. Kommunikointikansiot. Viitattu 25.6.2023 <https://papunet.net/materiaalia/kansio-lapsille>
- Rämä, Irene 2022. eEriKa : erityispedagoginen tutkimus- ja menetelmätieto. Pääkirjoitus: Toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen teemanumero. Viitattu 5.6.2023 <https://journals.helsinki.fi/e-erika/issue/view/160>

- Selkokeskus 2023. Selkokieli. Viitattu 27.9.2023. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/>
- Seure 2023. Opas autismikirjoon ja kehitysvammaisuuteen. Viitattu 30.5.2023 https://www.seure.fi/wp-content/uploads/2020/07/opas_autismikirjoon_ja_kehitysvammaisuuteen.pdf
- Stevanovic, Melisa & Weiste, Elina. (2018). Keskustelunanalyysi ja fokusryhmien diskursiivinen tutkimus. *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, 11, 114–136. Viitattu 30.5.2023 <https://doi.org/10.30660/afinla.68981>
- Suomen YK-liitto, Sarvi, T., & Konttinen, J. (2009). *YK: N yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja*. s. 19–20. Viitattu 30.5.2023 Suomen YK-liitto https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 28.9.2023 <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Tieteen Termipankki 2023a. Affordanssi. Viitattu 7.10.2023 <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:affordanssi>
- Tieteen Termipankki 2023b. Lähikehityksen vyöhyke. Viitattu 10.3.2023 https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:1%C3%A4hikehityksen_vy%C3%B6hyke
- Tieteen termipankki 2023c. Multimodaalisuus. Viitattu 25.6.2023. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:multimodaalisuus>
- Tieteen termipankki 2023d. Sosiokulttuurinen teoria. Viitattu 27.9.2023. http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kasvatustieteet:sosiokulttuurinen_theoria
- Tietoarkisto, 2023. Aineiston analyysi. Viitattu 22.8.2023 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulokinta/>
- Tietoarkisto, 2023. Teemoittelu. Viitattu 9.11.2023 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Tikoteekki 2023a. Kommunikointikansiot. Viitattu 8.11.2023 <https://tikoteekkiverkosto.fi/apuvalineiden-saatavuus/kommunikointitaulut-ja-kansiot/>
- Tikoteekki 2023c. LOVIT® muistisääntö. Viitattu 28.8.2023 <https://www.kehitysvamma-liitto.fi/tikoteekki/toimintamallit/apuvalineena-ihminen/>
- Tikoteekki 2023b. Tietotekninen apuväline. Viitattu 8.11.2023. <https://tikoteekkiverkosto.fi/apuvalinepalvelut/tietoteknisen-apuvalineen-kayton-arviointi/>
- Van Lier, Leo 2004. *The ecology and semiotics of language learning: A sociocultural perspective*. (E-kirja). Kluwer Academic.
- Vilka, Hanna & Airaksinen Tiina 2004. *Toiminnallinen opinnäytetyö*. 1.-2 painos. Helsinki: Tammi.
- VIP-verkosto. Vaativan erityisen tuen vip-verkostot. Viitattu 7.11.2023 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vaativan-erityisen-tuen-vip-verkostot>

Vivolin-Karén, Riitta & Kaisa Alanne 2004. Viittomakieli 1: Suomalaista Viittomakieltä Aikuisopiskelijoille. Helsinki: Kuurojen Liitto.

LIITTEET

Liite1

Hei vaan!

Terveisiä opintovapaalta. Olen edennyt opinnoissa opinnäytetyö vaiheeseen. Ruusutorpan koulu toimii opinnäytetyön tilaajana. Alla tiivistetysti opinnäytetyöni lähtökohta:

Nykyinen perehdytyskansio listaa erityiskoulunkäynninavustajan päiväkohtaiset työtehtävät, johon sisältyy myös aamu- ja iltapäivähoito. Perehdytyskansion sisältö ei kuitenkaan avaa perusteita koulupäivän mittaan toteutettaville toiminnoille, jotka perustuvat opetussuunnitelmaan ja oppilaan henkilökohtaisiin tavoitteisiin. Opetuksen kuvauksen avulla lisättäisiin tietoa siitä, että kehitysvammaisten oppilaiden opetus on tavoitteellista toimintaa, jolla on merkitys oppilaan mahdollisimman itsenäisen toiminnan kehittymiseksi. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa visuaalinen, selkeä lisäperehdytysopas uusille työntekijöille toiminta-alueittain opetuksesta. Produktin lähteenä toimii opetussuunnitelma, mutta suunnitellun ryhmäkeskustelun annista voisi nostaa esiin tulleita ydinasioita lisäperehdytysmateriaaliin. Tavoitteena olisi tehdä helposti lähestyttävä opas.

Opinnäytetyötä varten kysyisin teitä osallistumaan ryhmäkeskusteluun. Toimitan lähipäivinä toimiston pöydälle ryhmäkeskustelun tiedotteen ja suostumuslomakkeen. Keskustelun voi toteuttaa joko paikan päällä Ruusutorpassa, tai Teamsin välityksellä. Mikäli et halua osallistua keskusteluun, voit halutessasi myös kirjoittaa mietteitäsi sähköpostilla. Keskusteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Alla kysymykset keskustelun pohjaksi.

Minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja opettajat hyödyntävät eri oppimisen osa-alueiden opetuksessa?

Miten opettajat näkevät vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehittymisen opetettavissa osa-alueissa?

Miten opettajat näkevät toiminta-alueittain opetuksen osa-alueiden merkityksen oppilaan elämänkaareissa?

Miten he näkevät erityiskoulunkäynninavustajan roolin merkityksen kielen ja kommunikaatiotaitojen opetuksessa?

Ystävällisesti

Karoliina Repo, opiskelija

Humanistinen ammattikorkeakoulu

HUMAK Kuopion kampus

Tulkki (AMK) - puhevammaisten tulkkaus ja kommunikaatio-ohjaus

Liite 2

TIEDOTE RYHMÄKESKUSTELUSTA

Karoliina Repo: Toiminta-alueittain opetus, lisäperehdytysmateriaali. Humanistisen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö.

Opinnäytetyö etsii vastausta, miten kielen- ja kommunikaation kehitys näkyy toiminta-alueittain opetuksessa. Opinnäytetyö sisältää teoriapohjan lisäksi opinnäytetyön prosessin kuvauksen ja erityisluokan opettajille suunnatun ryhmäkeskustelun analyysin sekä produktin. Opinnäytetyön produkti on lisäperehdytysopas toiminta-alueittain järjestettävästä opetuksesta uusille erityiskoulunkäynninavustajille. Opinnäytetyön tilaajana toimii Ruusutorpan koulu. Tavoitteena produktissa on tuottaa selkeä ja visuaalinen opas toiminta-alueittain järjestettävän opetuksen viidestä osa-alueista tarkennettuna kielen- ja kommunikaation näkökulmaan.

Pyyntö osallistua ryhmäkeskusteluun

Sinua pyydetään mukaan ryhmäkeskusteluun, jossa kerätään erityisluokan opettajan kokemukseen pohjautuvaa tietoa siitä, miten kielen- ja kommunikaation kehittyminen näkyy toiminta-alueiden opetuksessa ja minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja opettajat hyödyntävät eri oppimisen osa-alueiden opetuksessa koulupäivän aikana. Olen arvioinut, että sovellut haastatteluun, koska toimit erityisluokan opettajana toiminta-alueittain järjestettävässä opetuksessa.

Tämä tiedote kuvaa ryhmäkeskustelua ja osuuttasi siinä. Perehdyttyäsi tähän tiedotteeseen sinulle järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä ryhmäkeskustelusta, jonka jälkeen sinulta pyydetään suostumus ryhmäkeskusteluun osallistumisesta. Perehdy tähän tiedotteeseen ja lähetä tarvittaessa lisäkysymykset sähköpostilla osoitteeseen xxx.xxx@humak.fi

Vapaaehtoisuus

Ryhmäkeskusteluun osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Voit myös keskeyttää ryhmäkeskustelun koska tahansa syyt ilmoittamatta. Mikäli perut tai keskeytät ryhmäkeskustelun tai peruutat suostumuksen, sinusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyä ryhmäkeskustelun sisältöä voidaan käyttää osana opinnäytetyön aineistoa.

Ryhmäkeskustelun tarkoitus

Tämän ryhmäkeskustelun tarkoituksena on selvittää, minkälaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja opettajat hyödyntävät eri oppimisen osa-alueiden opetuksessa. Miten opettajat näkevät vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen kehittymisen opetettavissa osa-alueissa sekä miten opettajat näkevät toiminta-alueittain opetuksen osa-alueiden merkityksen oppilaan elämänkaareissa? Ryhmäkeskustelun tarkoitus on tuottaa lisämateriaalia Ruusutorpan erityiskoulunkäynninavustajille suunnattuun perehdytyskansioon.

Ryhmäkeskustelun toteuttaja

Ryhmäkeskustelu on osa toiminnallista opinnäytetyötä. Ryhmäkeskustelun toteuttaa Humakin tulkkiopiskelija Karoliina Repo.

Ryhmäkeskustelumenetelmät ja toimenpiteet

Aineistonkeruu toteutetaan asiantuntijoiden ryhmäkeskustelun muodossa. Keskustelu kestää korkeintaan 2 tuntia. Haastattelussa sinulta kysytään kysymyksiä ammattialaasi liittyen, voit vastata niihin vapaasti.

Ryhmäkeskustelu toteutetaan videoimalla. Tallenteita säilytetään Humakin tietoturvalisessä ympäristössä. Tallennetta käsittelee vain ryhmäkeskustelun toteuttaja ja tarvittaessa ohjaajat Sirpa Lyytinen tai Zita Kóbor-Laitinen. Videolla esiinnyt kasvoillasi, mutta nimesi voidaan jättää pyynnöstäsi pois.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Ryhmäkeskusteluun osallistuminen ei maksa sinulle mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Opinnäytetyön tulokset julkaistaan 12 /2023 tietokanta Theseuksessa www.theseus.fi

Ryhmäkeskustelun päätyminen

Myös ryhmäkeskustelun suorittaja voi keskeyttää keskustelun. Ryhmäkeskustelun aineistot hävitetään viimeistään 6 kuukautta sen jälkeen, kun opinnäytetyö on julkaistu Theseuksessa.

Lisätiedot

Pyydän sinua tarvittaessa esittämään ryhmäkeskusteluun liittyviä kysymyksiä opinnäytetyön suorittajalle tai opinnäytetyön ohjaajalle.

Yhteystiedot

Ryhmäkeskustelun suorittaja (opinnäytetyön tekijä)

Nimi: Karoliina Repo

Puh. xxx xxx xxxx

Sähköposti: xxx.xxx@humak.fi

Opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: Lehtori

Nimi: Sirpa Lyytinen Humanistinen ammattikorkeakoulu

Puh. xxxxxxxxx

Sähköposti: xxx.xxx@humak.fi

Tutkimuksen tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely tutkimuksessa

Tässä tutkimuksessa noudatetaan voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä (EU:n yleinen tietosuoja-asetus, 679/2016 ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö).

Tutkimuksessa / opinnäytetyössä ei tarvita tietosuojaselostetta, mikäli tiedonkeruu suoritetaan täysin anonymisti:

Anonymisoidut tiedot

Anonymisoinnin tarkoittaa henkilötietojen käsittelyä niin, että henkilöä ei enää voida tunnistaa niistä. Tiedot voidaan esimerkiksi karkeistaa yleiselle tasolle (aggregoida) tai muuttaa tilastolliseen muotoon siten, etteivät yksittäistä henkilöä koskevat tiedot ole enää tunnistettavassa muodossa. Tunnistamisen täytyy estyä peruuttamattomasti ja siten, että rekisterinpitäjä tai muu ulkopuolinen taho ei voi enää hallussaan olevilla tiedoilla muuttaa tietoja takaisin tunnistettaviksi.

Anonymisoinnissa on otettava huomioon kaikki kohtuudella toteutettavissa olevat keinot, joiden avulla tiedot voitaisiin muuttaa takaisin tunnistettaviksi. Rekisterinpitäjän on varauduttava myös siihen, että kerran tehty Anonymisoinnin voi heiketä ajan ja teknisen kehityksen myötä.

Anonymisoinnin yhteydessä on huomioitava, että henkilö voi olla tunnistettavissa muutoinkin kuin nimen perusteella. Kerättävä aineisto voi sisältää henkilöstä yksityiskohtaista tietoa (esim. harvinainen sairaus) siten, että hän välillisesti tunnistettavissa.

Anonymisoituja tietoja ei enää katsota henkilötiedoiksi eikä niihin näin sovelleta tietosuojasäännöksiä.

Liite 3

Ryhmäkeskustelun aihe: Toiminta-alueittain opetus, lisäperehdytysmateriaali

Ryhmäkeskustelun toteuttaja: Humanistinen ammattikorkeakoulu, opiskelija Karoliina Repo, puh. +xxx xxx xxx xxx.xxx@humak.fi. Opinnäytetyön ohjaaja: Lehtori Sirpa Lyytinen puh. +xxx xxx xxx xxx.xxx@humak.fi.

Minua _____ on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun ryhmäkeskusteluun, jonka tarkoituksena on tuottaa lisäperehdytysmateriaali toiminta-alueittain järjestettävästä opetuksesta Ruusutorpan koulukohtaiseen perehdytyskansioon.

Olen saanut ryhmäkeskustelutiedotteen ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen ryhmäkeskustelusta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin ryhmäkeskustelua koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot ryhmäkeskusteluun mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsitteystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimukseen liittyvään tietosuojaselosteeseen.

Osallistun ryhmäkeskusteluun vapaaehtoisesti. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan ryhmäkeskusteluun. Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani ryhmäkeskusteluun.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän ryhmäkeskustelun tai peruutan suostumuksen, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja voidaan käyttää osana opinnäytetyön aineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän ryhmäkeskusteluun.

Jos ryhmäkeskusteluun liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

Alkuperäinen allekirjoitettu ryhmäkeskusteluun osallistujan suostumus sekä kopio ryhmähaastattelutiedotteesta liitteineen jäävät ryhmäkeskustelun tekijän arkistoon. Ryhmäkeskustelutiedote liitteineen ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan ryhmäkeskusteluun osallistujalle.

Liite 4

Toiminta-alueittain järjestettävä opetus

Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetus järjestetään toiminta-alueittain.

Toiminta-alueittain opetus edellyttää erityisen tuen päätöksen.

Oppimisen tavoitteet kirjataan henkilökohtaiseen opetuksen järjestämisen suunnitelmaan (HOJKS).

Opetus suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä oppilaan ja huoltajan kanssa.

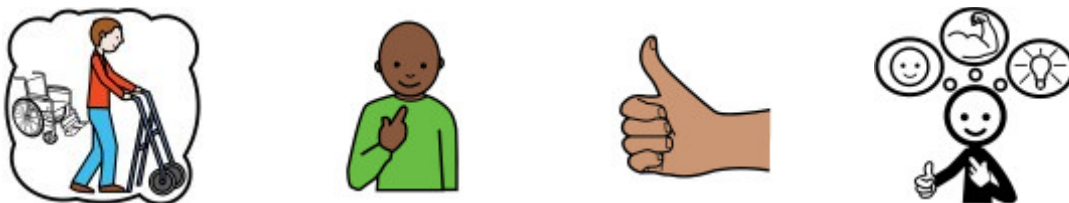

Toiminta-alueet ovat: motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot.

Opetuksen tavoitteena on antaa oppilaalle tietoja ja taitoja, joiden avulla hän suoriutuu mahdollisimman itsenäisesti elämässään.

Opetuksessa tuetaan ja edistetään oppilaan kehitystä ja toimintakykyä. Opetus perustuu oppilaan vahvuuksiin. Opetus on tavoitteellista. Opetus perustuu opetussuunnitelmaan ja HOJKS:iin.

Toiminta-alueiden kuvaus

Motoristen taitojen oppimisen tavoitteena on vahvistaa oppilaan kehon hahmotusta.

Taitoja harjoitellaan arjen eri tilanteissa.

Motoristen taitojen opetus sisältää motoristen toimintojen suunnittelun ja ohjauksen, tasapainon, koordinaation, rytmin, kestävyuden ja lihasvoiman kehittämisen osa-alueet.

Kommunikaatiotaitojen lähtökohtana on vuorovaikutus ja sen pohjalle rakentuva kommunikoinnin harjoittelu.

Oppilas on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa.

Oppilas tulee ymmärretyksi. Hän ymmärtää itsekin muita ryhmän oppilaita ja aikuisia.

Oppilaalla tulee olla tarvittaessa käytettävissään vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja.

Kielen ja kommunikaation opetus sisältää kielellistä tietoisuutta, ilmaisua, käsite- ja sanavarastoa.

Viittomien, merkkien, symbolien, kirjainten ja sanojen tunnistamista.

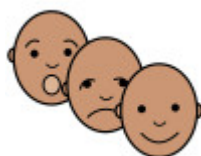
Kommunikaatiotaitoja harjoitellaan eri tilanteissa koulupäivän aikana.

Sosiaalisten taitojen oppimisen tavoitteena on ryhmässä toimiminen ja osallisuuden kehittyminen.

Opetuksen sisältää erilaisissa ympäristöissä toimimista sekä vuorovaikutus- ja tunnetaitoja.

Oppilaan itsetuntemusta ja motivaatiota tuetaan vahvistamalla myönteistä oppimisen ilmapiiriä.

Kognitiivisten taitojen oppimisen tavoitteena on ympäröivän todellisuuden hahmottaminen.

Opetus tukee oppimisen, muistamisen ja ajattelemisen kehittymistä.

Opetus sisältää aistien stimulointia ja harjoittamista. Syy-seuraussuhteen oppimista.

Valintaa, luokittelua, ongelmanratkaisua ja päätöksentekoa.

Lukemisen, kirjoittamisen ja matemaattisten taitojen perusvalmiuksia.

Päivittäisten taitojen oppimisen tavoitteena on oppilaan aktiivinen osallistuminen ympäristön toimintaan.

Opetuksen sisältää arjen taitoja. Opetus tukee omatoimisuutta ja itsenäistymistä.

Terveys ja turvallisuus. Asuminen ja ympäristössä liikkuminen, vapaa-aika.

Päivittäisten taitojen harjoittelu edistää oppimista muissa toiminta-alueissa ja toisinpäin.

Erityiskoulunkäynninohjaajan työtehtävät koulupäivän aikana

Oppilaan toimintakyvyn tukeminen opetuksen, ohjaamisen ja kuntoutuksen keinoin.

Ohjata ja avustaa oppilaita toiminta-alueittain opetuksessa yhteistyössä opettajan kanssa.

Erityiskoulunkäynninohjaaja toimii osana moniammatillista tiimiä.

Kysy, jos et tiedä.

Kerro havainnoistasi muille.

Opetus on tavoitteellista.

Anna oppilaan tehdä itse.

Anna aikaa.

Tiimityössä on voimaa, älä jää yksin.

Kommunikointi ja vuorovaikutus

Kommunikaatiotaitojen lähtökohtana on **vuorovaikutus** ja sen pohjalle rakentuva kommunikoinnin harjoittelu.

Tikoteekille rekisteröity **LOVIT**[®] muistisääntö sisältää onnistuneen vuorovaikutuksen työkalut.

Läsnäolo. Ole aidosti **läsnä**, kun olet toisen kanssa. Älä mieti muita asioita.

Odottaminen. Anna toiselle aikaa. Odota rauhassa elettä, katsetta, viestiä. Älä täytä hiljaisuutta.

Vastaaminen. Kun hän viestii sinulle, vastaa hänelle. Tee selväksi, että huomasit viestin.

Ilmaisun mukauttaminen. Viesti hänelle sopivalla tavalla, oli se sitten sanat, viittomat, kuvat, ilme, liike tai hengityksen mukailu.

Tarkistaminen. Varmista, että ymmärsit oikein, tai haluaako toinen jatkaa vai lopettaa.

(Tikoteekki 2023).

Puhevammaisen henkilön korvaava tai tukeva kommunikaatio koostuu monesta erilaisesta kommunikaatiokeinosta ja välittyy monien eri aistikanavien kautta.

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä käytetään päivän vaihtuvissa tilanteissa.

Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi

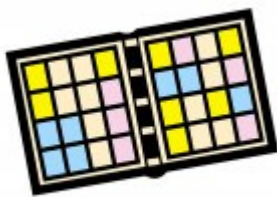
Toiminta-alueittain opetuksessa käytetään kuvia oppilaan ymmärryksen tukemiseksi.

Oppilas voi harjoitella kommunikaatiota esimerkiksi kuvien ja viittomien avulla.

Osaavammalla kommunikointi kumppanilla on merkittävä rooli oppilaan kommunikointi taitojen kehittämisessä.

Selkeä puhe tukee ymmärrystä.

Kun ohjaava aikuinen käyttää puhetta tukevaa tai korvaavaa menetelmää, hän toimii lapselle **kielellisenä mallina** menetelmän käytössä.

Kommunikointikansio

Oppilaalla saattaa olla oma kommunikointikansio.

Ensimmäiset kansiot ovat suppeita ja sisältävät yksittäisiä kuvia.

Kansiotyyppejä ovat: irtokuvakansio, avainsanakansio, laaja kansio ja lausekansio.

Laajassa kansiossa on merkkejä, jotka tukevat kielen sosiaalista käyttöä, kuten kysymistä, kertomista ja kommentoimista.

Kommunikointiohjelma

Kuvapohjainen ohjelma, joka ladataan tietokoneeseen tai tablettiin. Esimerkiksi GoTalkNow.

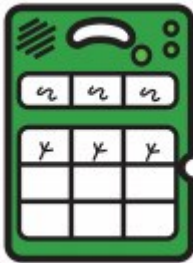

Puhelaitteet.

Puhelaitteeseen äänitetään valmiita viestejä.

Oppilas voi käyttää puhelaitetta eri tilanteissa.

Aamupiiriä varten painikkeeseen voi nauhoittaa esimerkiksi hyvää huomenta, ruokailussa pyynnön: lisää ruokaa.

Puhelaitteessa voi kulkea myös kuulumiset kodin ja koulun välillä.

Puhelaite vahvistaa lapsen osallistumista yhteiseen toimintaan.

Viestit puhelaitteeseen nauhoitetaan minä muodossa.

Puhelaite antaa oppilaalle ääneen.

Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat viittomakielen yksittäisiä perusviittomia.

Oppimista tapahtuu käytännön tilanteissa.

Viittomia käytetään puheen rinnalla tukemassa ja täydentämässä puhetta.

Viittoman muodostuminen:

Käsimuoto (sormien asento viittoman aikana)

Paikka (viittojan keholla tai hänen edessään ns. neutraaltilassa)

Liike (käsien liike)

Orientaatio (kämmenen ja sormien suunta viittomassa)

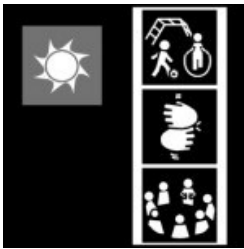
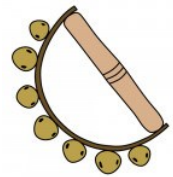
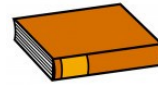
Ei-manuaaliset piirteet, eli ilmeet, suun ja vartalon liikkeet.

Esineet kommunikoinnissa.

Esineitä voidaan käyttää, jos kuvien tai puheenymmärtämisessä on vaikeuksia.

Esineet ennakoivat tulevaa tapahtumaa, esim. lusikka tarkoittaa ruokailua, lapanen ulkoilua.

Oppilas voi esineiden avulla tehdä valintoja.

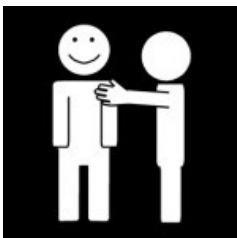

Kuvallinen päiväjärjestys

Selkeyttää ja antaa järjestyksen päivälle.

Helpottaa ymmärrystä mitä on tapahtumassa.

Haptiisit

Kosketusviestintä. Keholle tuotetaan kosketuksen kautta tekemiseen,

asiaan tai tunnetilaan liittyviä merkkejä.

Luonnolliset kommunikointikeinot

Eleet, ilmeet, katsekontakti, katse, kehon asennot, äännähdykset.

HYVÄÄ TYÖPÄIVÄÄ SINULLE TÄÄLLÄ RUUSUTORPASSA.

Lähteet ja lisätietoa:

Espoon Kaupunki suomenkielisen perusopetuksen opetussuunnitelma 2014

Papunet.net

Heister Trygg, Boel(2010). Graafinen kommunikointi: Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Kehitysvammaliitto.

Huhtanen, Kristiina (2012). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa*. Kehitysvammaliitto, oppimateriaalikeskus Opike.

www.kehitysvammaliitto.fi/Tikoteekki

Kuvat: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC , Elina Vanninen, Kalevi Puustolinn, Paxtoncrafts, Charitable ja Sclera

Kaikki perehdytysmateriaalin kuvat ovat Papunetin (2023) kuvapankin CC-lisensoituja kuvia.

Erytisyopetus © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/erytisyopetus#img>

Suostua © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/46031.jpg>

Keskustella © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/keskustella#img>

Pyörätuoli © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/py%C3%B6r%C3%A4tuoli#img>

Liikunta © Paxtoncrafts Charitable Trust <https://kuvapankki.papunet.net/haku/liikunta#img>

Kommunikoida © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/kommunikointi#img>

Yhteistyö © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/156214.jpg

Etsiä © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/169501.jpg

Laittaa lakki päähän © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/170238.jpg

Minä © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet <https://kuvapankki.papunet.net/haku/min%C3%A4#img>

Hyvä © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/168928.jpg

Itseluottamus © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/47927.jpg

Tasapainoharjoittelu © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/42917.jpg
 Vahva © Sclera https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/8245.jpg
 Rytmii © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/154861.jpg
 Leikata © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/169092.jpg
 Kommunikoida © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/147580.jpg
 Kommunikoida © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/168362.jpg
 Painike © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/48381.jpg
 Kommunikointilaite © Paxtoncrafts Charitable Trust https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/13506.jpg
 Kommunikointikansio © Paxtoncrafts Charitable Trust https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/13507.jpg
 Kuka olen © Sclera, muokkaus Ritva Hämäläinen Savas https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/51536.jpg
 Tunteet © Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/150850.jpg
 Inkluisio Sergio Palao / ARASAAC <https://web.papunet.net/sites/default/files/kuvapankki/20191209/integration.png>
 Muistipeli © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/157529.jpg
 Valita © Sergio Palao / ARASAAC <https://web.papunet.net/sites/default/files/kuvapankki/20200408/signaling.png>
 Aistit © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/47942.jpg
 Multisensorinen toiminta © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/46745.jpg
 Suojatie © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/suojatie#img>
 Wc © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/49318.jpg>
 Pestä kädet © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/151260.jpg>
 Syöä © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/170782.jpg>
 Aistipuutarha © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/156557.jpg>
 Avustaa © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/pukea#img>
 Opastaa © Sergio Palao / https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/45626.jpg
 Neuvoa © Paxtoncrafts Charitable Trust https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/163518.jpg
 Ryhmätyö © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/166769.jpg
 Sydän © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/150839.jpg
 Kommunikointilaite © Paxtoncrafts Charitable Trust https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/161437.jpg
 Viittoa © Paxtoncrafts Charitable Trust <https://kuvapankki.papunet.net/haku/viittoa#img>
 Lusikka © Paxtoncrafts Charitable Trust <https://kuvapankki.papunet.net/haku/lusikka#img>
 Lapanen © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/44705.jpg
 Palo © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/42928.jpg
 Kirja © Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/43287.jpg
 Päivätoiminta © Sclera https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/28232.jpg
 Iloinen Paxtoncrafts Charitable Trust <https://kuvapankki.papunet.net/haku/ilme#img>
 Katse © Sergio Palao / ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/katse#img>
 Kumartaa päätä Sergio Palao / ARASAAC https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb_large/46441.jpg
 Hyvää Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/148440.jpg>
 Työpäivää Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/148583.jpg>
 Sinä Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/7666.jpg>
 Täällä Kalevi Puistolinna <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/7514.jpg>
 Ruusu, Elina Vanninen <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/14728.jpg>
 Mökki, Elina Vanninen <https://kuvapankki.papunet.net/api/thumb/13887.jpg>

